

de Proosdijkoerier

JAARGANG 35 | NUMMER 4 | DECEMBER 2019

Het Utrechts Archief - fotograaf: F.F. van der Werf

VINKEVEEN EN WAVERVEEN IN DE JAREN VIJFTIG [2]

DE RONDE VENEN EN DE MARIAVERERING

HOE PROTESTANT MIJDRECHT BASISONDERWIJS TOT STAND BRACHT

ADVERTENTIEPAGINA BINNENZIJDE OMSLAG
IN BEZIT VAN AVANTI

Bij de voorplaat

Op 25 mei 1949 bezocht prins Bernhard Vinkeveen. Fons Compier stipt dit bezoek aan in het tweede deel van zijn verhaal 'Vinkeveen & Waverveen in de jaren vijftig'. We zien prins Bernhard en burgemeester Blom bij een vaartocht vanaf Demmerik. Op de achtergrond, rechts naast het huidige 'kermisterrein' is de hooiberg van veehouder J.J. Heemskerk zichtbaar. Zie ook pagina 170 e.v.

75 jaar vrijheid

In 2020 herdenken we het feit dat er 75 jaar geleden een einde kwam aan de Tweede wereldoorlog. Onder aanvoering van een gemeentelijke werkgroep zijn er diverse plannen ontwikkeld om dit te herdenken en onze vrijheid te vieren. In samenwerking met de Historische Kring Abcoude Baambrugge bieden we in de eerste twee edities van 2020 diverse nog niet eerder vertelde verhalen over die afschuwelijke periode in onze geschiedenis. Verhalen van inwoners uit de Rondeveense dorpen, herinneringen, memoires. Deze edities van 2020 zullen wederom extra dik zijn.

Excuses

Tijdens het verzendings-/verspreidingsproces kwamen we erachter dat in enkele exemplaren van het septembernummer een aantal bladzijden omgedraaid ingebracht zijn. Het gaat daarbij om het vel met de bladzijden 111, 112, 125 en 126. Doordat bijna alle dozen met de 1200 exemplaren al geopend en over de wijken verdeeld waren, was niet meer te achterhalen in welke exemplaren de invoerfout zat. Dat betreuren wij zeer.

Eerdere controle door de drukker en onze verzendgroep had dit niet aan het licht gebracht. Bij toeval zijn hierbij telkens goede exemplaren bekeken. Op het moment van ontdekking waren al heel veel exemplaren verspreid. Hoe de fout ontstaan is, blijft ook voor de drukker een raadsel. Hiervoor onze welgemeende excuses.

Een beperkt aantal correcte exemplaren hebben we in voorraad. Mocht u voor uw eigen archief bijzonder graag een juist exemplaar ontvangen, dan kunt u dit aangeven via het redactieadres (jaapmeulstee@ziggo.nl).

Reactie op het septembernummer

Op pagina 98 van ons septembernummer staat een foto met als tekst het voormalige Prinsenhuis etc.

Volgens mevrouw Van Zanten, oud leerkracht op de school, gaat het om de voormalige Hervormde School thans het Prinsenhuis aan de Prinses Wilhelminalaan i.p.v. Prins Bernhardlaan. Mevrouw van Zanten heeft veertig jaar voor de klas gestaan en zij vertelt dat de school aan de Prinses Wilhelminalaan 27 stond, hoek Prins Bernhardlaan. E.e.a. was aanleiding voor onze vaste schrijver Joop Frankenhuizen om in een uitgebreid artikel nader in te gaan op de geschiedenis van het protestant christelijk onderwijs in Mijdrecht. U kunt dit lezen op pag. 162 e.v. ■

In deze Proosdijkoerier

- 152 Over Van Doesburg en hun Lindeboom [4]
- 158 De Ronde Venen en de Mariaverering
- 162 Hoe protestant Mijdrecht basisonderwijs tot stand bracht
- 166 Prins Willem, Tromp en De Ruyter in Het Rechthuis?
- 170 Vinkeveen en Waverveen in de jaren vijftig [2]
- 173 Operation Deadstick: June 5-6-1944
- 180 Een Hongaar op de Waverveense kansel: Ds. János Kerekes
- 184 Pijpen met bijzondere decoraties
- 187 Winter in de Gagel
- 188 Verenigingsnieuws

Over Van Doesburg en hun Lindeboom [4]

door Stef Veerhuis

Voor De Lindeboom zullen de oorlogsjaren van 1914-1918, net als voor veel andere bedrijven, geen vetpot zijn geweest. Het overleven was voor een belangrijk deel te danken aan de export, maar die was afhankelijk van de toelevering van grondstoffen. Met slimheid en snelheid van handelen was er altijd wel weer een leverancier te vinden. Een en ander stond in schril contrast met de strenge distributiemaatregelen, die door de regering werden afgekondigd. Het gevolg was dat de onvrede over en sociale onrust door het gevoerde beleid toenamen. Dat zal ook in deze regio het geval zijn geweest, met uitzondering van de tuinbouw in en rondom Vinkeveen. Bekend is dat veel groenten gretig aftrek vonden in Duitsland.

Landelijk probeerde de regering op deze onrust een antwoord te vinden. Om hieraan tegemoet te komen, werd landelijk in 1919 de achturige werkdag ingevoerd. Een hele verbetering in vergelijking met de eerder gangbare werkweken van 60 tot 70 uren. Daarnaast werd de ziekte-, invaliditeits- en ouderdomswetgeving sterk verbeterd. Dit zal ook van invloed zijn geweest op het personeelsbestand bij 'De Lindeboom'. Toen in 1920 de balans werd opgemaakt telde men daar 160

mannen en 10 vrouwen, 35 jongens en 35 meisjes en leverde een stoommachine 100 PK voor de aandrijving van 60 motoren.

Dat niet alle werknemers en werknemsters afkomstig waren uit Mijdrecht blijkt uit het bevolkingsregister. Voor leidinggevende Trijntje Pranger en nog negen andere personeelsleden was er voor huisvesting gezorgd in het voormalige Bondshotel, daarna in gebruik

Vrouwelijk personeel De Lindeboom, collectie Heidi Looy-Gilein.

Horloge van Vliet

als pension van Van Doesburg. Betrokkenheid met het personeel stond kennelijk hoog in het vaandel. Dat valt ook op te maken uit de tekst op het deksel van het zakhorloge dat C. van Vliet in ontvangst mocht nemen bij zijn 12½-jarig dienstverband.

Maar ook de personeelswinkel van 'De Lindeboom' bood wel eens mogelijkheden. De letters 'ISLOK' op de etalageruit stonden voor 'In Samenwerking Ligt Onze Kracht'. Van tijd tot tijd kon het personeel in de winkel terecht voor een maaltje vlees. Dat was afkomstig van eigen vee, vetgemest met korstafval uit de fabriek. Betrokkenheid die dankbaar tot uitdrukking werd gebracht.

Pensioenfonds - Dagblad De Tijd van 27 januari 1921 - bron Delpher.

Het verbeterde productieproces droeg er mede toe bij dat de expeditie aan de Binnenkant in Amsterdam steeds vaker geconfronteerd werd met ruimtegebrek. Een oplossing deed zich voor na het faillissement van de suikerraffinaderij van Spakler & Tetterode aan de Lijnbaansgracht. In mei 1922 konden in enkele vrijgekomen panden (op 237 t/m 240) kantoor- en expeditieruimtes in gebruik worden genomen. Aan de groei en bloei van 'De Lindeboom' leek geen eind te komen.

Om de vele doelstellingen mogelijk te maken én te bekostigen werd in mei 1923 besloten om de bestaande

bestuursvorm binnen het bedrijf op te heffen en door te gaan als een naamloze vennootschap. Het uit te zetten aandelenkapitaal door N.V. Biscuitfabriek 'De Lindeboom' bedroeg maar liefst fl. 1.000.000,- waarvan 20% bij uitgave al was geplaatst. Deze ontwikkelingen bleven niet onopgemerkt. Zo verscheen er in 1925 een boek van de hand van jonkheer Jan Feith, met de titel 'Nederland's grootste bedrijven vanuit de lucht'. Enkele pagina's daarin waren gewijd aan de N.V. Biscuitfabriek 'De Lindeboom' in Mijdrecht. De K.L.M.-luchtfoto gaf een beeld van de aanwezige bedrijfsgebouwen met een oppervlakte van ca. 70.000 m², waar zo'n 250 personeelsleden werkzaam waren. De informatie in de passage over de wereldwijde export zal bij de toenmalige lezers niet altijd bekend zijn geweest: "(...) De artikelen van 'De Lindeboom' kent men over de geheele wereld, zowel in Reykjavik als Pretoria, evengoed in Helsingfors als Dunedin of Montefideo (...) Er is schier geen buitenlandsche haven meer denkbaar, waar de kisten met biscuits 'De Lindeboom' niet aan wal zijn gebracht."

De vrachtauto, collectie familie Bos.

BISCUITFABRIEK „DE LINDEBOOM“

FABRIEK'S MERK

Affiche van 'De Lindeboom', Hollandser kan het bijna niet. Collectie 150 jaar reclame - Het geheugen van Nederland - 1895-1910.

Eind 1925 moest er wegens 'slapte' pas op de plaats worden gemaakt. Negenendertig personeelsleden werd ontslag aangezegd en voor de overige werknemers ging men over op een werkweek van vier dagen. Dit vormde echter geen enkel beletsel om een jaar later, op 23 november, alles uit de kast te halen om op feestelijke wijze even stil te staan bij het honderdjarig bestaan van 'De Lindeboom'. Dit jubileum kreeg extra glans omdat eerder dat jaar aan N.V. Biscuitfabriek 'De Lindeboom' het predicaat 'Hofleverancier' was toegekend. Een groot deel binnen het bedrijf was getransformeerd tot feestzaal omdat het plaatselijke Nutsgebouw te klein was. Het jubileum was de reden voor een journalist van het Woerdensch Weekblad om naar Mijdrecht af te reizen om er vervolgens in de editie van zaterdag 27 november 1926, ruimschoots aandacht aan te besteden. Over de gebruikelijke receptie hield de journalist het kort, kennelijk verschilde dit weinig met eerder bezochte jubilea. Hij beperkte zich tot een korte lijst met namen van plaatselijke bestuurders en prominenten, die de jubilerende families Van Doesburg de hand kwamen schudden. Voor de broodnodige kopij en verhalen moest hij wachten tot na de pauze. Nadat zo'n 400 personeelsleden een plaatsje hadden gevonden, nam Arnoldus van Doesburg als eerste het woord. Hij verhaalde over de honderd achterliggende jaren van het familiebedrijf.

GEDENKPENNING

Hij memoreerde dat die tijden die niet altijd even makkelijk waren geweest, maar mede dankzij de inzet van het personeel werden overwonnen. Uit zijn woorden viel op te maken dat hij er alle vertrouwen in had de heersende malaise het hoofd te kunnen bieden. Hij verwees naar mensen als W. Bakker, die zijn 25-jarig dienstverband vierde en in al die jaren slechts vier weken ziek was geweest en J. v.d. Zouw die eenendertig jaar geleden in dienst was getreden. Anderen die in één adem werden genoemd, waren H. Verburg en C. Romers, die de spreekwoordelijke kar trokken in Mijdrecht en Amsterdam. Daarbij ondersteund door P. ten Haken, H. Erkelens, B. v.d. Anker, H.H. van Nieuwkerk, M. de Wit en J. van Wageningen. Nadat over en weer woorden van dank waren uitgewisseld, kregen alle personeelsleden een envelop aangeboden met daarin een gedenkpenning, een certificaat en een extra weekloon. Uiterst voldaan zal door velen zijn teruggekeken op alle feestelijkheden, nog onwetend van de magere jaren, die de fabriek - en geheel Nederland - niet onberoerd zouden laten.

BRAND

Een viertal bedrijfsvoorvallen kreeg veel media-aandacht. Zo gleed begin januari 1926 een jeugdige werknemer uit. Hij kwam met beide benen terecht in een kokend waterreservoir. Een jaar later was er sprake van totale verslagenheid, toen - na een lange zoektocht - het levenloze lichaam van een veertienjarige werknemer werd aangetroffen in het haventje. Medio april 1928 brak voor de derde keer brand uit bij 'De Lindeboom': een gebouw, waarin de smederij gehuisvest was, ging geheel in vlammen op.

Bron Nieuwe Apeldoornsche Courant van 19 april 1928 - Delpher.

In november van hetzelfde jaar werd melding gemaakt van een voorval dat veel erger af had kunnen lopen. Vijf arbeiders die werkzaam waren in het generatorgebouw raakten bedwelmd als gevolg van een defecte gaskraan. C. den Braven wist echter hoestend en proestend een uitgang te bereiken en alarm te slaan. Zo kon erger worden voorkomen.

In 1929 verkochten de gebroeders Van Doesburg hun aandelenpakket van het voormalige dochterbedrijf in

De voormalige XOX fabriek sloot haar deuren in 1977.
Collectie: Archive XOX Biscuitfabrik GmbH Cleve Rhld.

Een dag later lag er een brief op de gemeentelijke deurmat. De directie beklagde zich over de inhoud van het krantenartikel. In de vergadering van 30 december werd de gemeenteraad er nader over geïnformeerd. De stilstand zou te maken hebben gehad met noodzakelijke veranderingen aan de technisch installatie. Men hekelde vooral “de vijandige geest” van het hogere gemeentepersoneel. “(...) wien het daarmee gelukt is de zaak groote schade toe te brengen.” Burgemeester Padmos liet weten dat er inmiddels een gesprek met de correspondent had plaatsgevonden en dat deze spijt had betuigd aan de directie van ‘De Lindeboom’. Ook de gemeenteraad sprak zijn afkeuring uit en vertrouwde erop dat dit in de toekomst nooit

meer zou gebeuren. Het zou een hernieuwde bijdrage leveren aan de spanningen die er al waren. Rest de vraag of dit alles voor Wijnand van Doesburg dé reden zou zijn geweest voor zijn verzoek aan de directie van de N.V. om hem in februari 1931 eervol ontslag te verlenen?

Hoe dan ook, de geest leek nu echt uit de fles. Een afge-

kondigde loonsverlaging werd prompt beantwoord met werkonderbrekingen. Tegen een staking aan de poort werd door de plaatselijke gezagsdragers hardhandig, of - zoals de gemeenteraad het formuleerde - “nogal onpedagogisch” opgetreden.

MEN HEKELDE VOORAL
“DE VIJANDIGE GEEST”
VAN HET HOGERE
GEMEENTEPERSONEEL

Kleef aan Arius Rutgers van der Loeff. Deze vennoot had het florerende bedrijf in 1911 voortgezet onder de naam; ‘XOX Biscuitfabrik G.m.b.H.’. Hoe verliep de gang van zaken bij ‘De Lindeboom’? In maart 1930 trad de heer J. van Wageningen terug als directeur van de vennootschap. Op de werkvloer was het van tijd tot tijd onrustig.

Spanningen die meereisden van en naar Amsterdam, want daar kwam een groot deel van het vrouwelijk personeel vandaan. Zelfs in de trein kon het nog wel eens hoog oplopen. Zo zeer zelfs, dat de hulp van de marechaussee moest worden ingeroepen om, de Amsterdamse ‘liefdeszusters’ zoals ze genoemd werden, tot bedaren te brengen. Dit was dan koren op de molen van de ‘De Tribune’, een krant met communistische inslag, die er zwaar aangedikt verslag van deed. Om het personeel dat deze krant niet las te bereiken en te informeren, circuleerden er later zelfs stemmingmakende flyers met de kenmerkende naam ‘De Roode Frou-Frou’. Bij de directieleden van ‘De Lindeboom’ waren de rapen gaar toen zij op 25 november 1930 in De Telegraaf een bericht onder ogen kregen dat aangeleverd was door een plaatselijk correspondent. Het ging om A.H. Klaassen, die plaatselijk bekend was vanwege zijn functie als gemeenteontvanger.

Fabriek stopgezet - De Telegraaf 25-11-1930, Bron Delpher.

Staking in Mijdrecht - De Tribune 10-08-1931, Bron Delpher.

**Biscuitfabrieken De Lindeboom N. V.,
gevestigd te Mijdrecht.**

Bij besluit van de algemeene vergadering van aandeelhouders van 30 September 1936 is bovengemelde vennootschap ontbonden.
(5335/6)

De Liquidateur,
W. van Doesburg.

Vennootschaap - De Nederlandsche Staatscourant 09-11-1936, Bron Delpher.

Ook de aanstelling van “mijnheer Ries”, zoon van Arnoldus van Doesburg, tot directeur bracht niet het gewenste effect. Deze zeer geziene en populaire persoonlijkheid hield het in 1932 voor gezien en vertrok naar Nieuwer-Amstel. Met hulp van ‘Lindeboom’s-bulletins’ probeerde de directie de malaise binnen het bedrijf te keren. Vooral het verkoopapparaat werd flink onder druk gezet met bonussen bij verkoopresultaten die moeilijk haalbaar waren. Bovendien werd van de vertegenwoordigers verwacht dat zij de kredietwaardigheid van afnemers niet uit het oog verloren. “Onoplettendheid” kon zelfs leiden tot inhoudingen op hun salaris. Een reorganisatie binnen het verkoopapparaat in 1935 was het gevolg van de overname door de nieuwe combinatie Verkoopcentrale ‘De Lindeboom’.

Dat mismanagement het verklarende antwoord zou zijn geweest naar de schuldvraag lijkt mij te gemakkelijk. Om als bedrijf te overleven zal er tijdens die laatste crisisjaren geroeid zijn met de riemen die er waren.

Want laten we niet vergeten dat landelijk het aantal werklozen in 1930 werd geschat op 100.000. Zes jaar later, op het hoogtepunt van de crisis, zou die teller hebben gestaan op 480.000, zo’n 30% van de toenmalige beroepsbevolking. Het hele beleid van het kabinet-Colijn II (1933-1936) was destijds gericht op bezuinigingen en loonsverlagingen. Maar door de weigering van Colijn om de waarde van de gulden te verlagen, terwijl andere landen hun valuta juist wel verlaagd hadden, stortte de export in. Geen wonder dat een relatief ‘luxe-product’ als frou-frou ‘onbetaalbaar’ werd. ■

Geraadpleegde bronnen

- Hinderwet aanvragen en notarieel archief RHC Breukelen
- Proostkoeriers december 1993, maart 1996 en maart 2009
- Delpher kranten
- Wiewaswie
- Collectie bescheiden De Lindeboom Fred de Wit
- ‘Biscuitfabrik Holland G.m.b.H.’ Gildehaus von Günther Bramer
- XOX Archive Cleve
- Industrieel Nederland 1921
- G.G.A. Just de la Pasière. Historische Bibl. Doc. RHC Breukelen 01.506

**WIJ WENSEN U
FIJNE FEESTDAGEN
EN EEN
GELUKKIG NIEUWJAAR**

De Ronde Venen en de Mariaverering

door Piet van Buul

Door de eeuwen heen heeft de Maagd Maria een bijzondere rol gespeeld in de rooms-katholieke geloofsgemeenschap. Ze was de moeder van Jezus Christus en bekleedde daarom alleen al een bijzondere positie. Door haar positie, zo dicht bij God zelf, was zij voor veel gelovigen de perfecte bemiddelaar wanneer men zich met verzoeken om steun tot de Heer wilde wenden. Wanneer Maria een goed woordje voor je zou doen, had je meer kans gehoor te vinden voor je smeekbede. Toen er vervolgens berichten opdoken van mensen aan wie Maria in levenden lijve verschenen was, werden dat bedevaartplekken waar men naar toe trok om haar te aanbidden en om steun te vragen voor het oplossen van persoonlijke problemen of genezing van een ernstige ziekte. Wanneer bedevaartgangers een niet medisch te verklaren genezing claimden, werd dat soms als een wonder beschouwd, waar Maria de hand in had gehad. Over de hele wereld ontstonden plaatsen waar Moeder Maria verschenen zou zijn en waar zij op een speciale manier vereerd wordt. Het meest bekend is Lourdes in Zuid-Frankrijk, waar Maria in een grot verschenen zou zijn. Ook in ons land zijn er tal van zulke plekken waar in kerken of kapellen Mariabeelden staan met een bijzonder verhaal. Ook in de katholieke gemeenschap van De Ronde Venen neemt Maria een bijzondere plaats in. In Vinkeveen is zelfs de Lourdesgrot in de kerk nagebouwd.

KLEIN LOURDES

De monumentale kerk van Vinkeveen is toegewijd aan het Heilig Hart van Jezus. De toenmalige bouwpastoor van de kerk, C.J. van Groeningen had een sterke devotie voor O.L. Vrouw van Lourdes. Bij de bouw van de kerk in 1882 liet hij aan de rechterzijde van het hoofdaltaar een Mariagrot bouwen, die een replica is van de grot in het zuid-Franse dorp Lourdes. Het is een zes meter hoge, vier meter brede en vier meter diepe constructie van betoncement over metaalgaas. Er is een steen met een doorsnede van 10 cm, afkomstig uit de verschijningsgrot van Lourdes onder het Maria-beeld in de grot in de Vinkeveense kerk ingemetseld. Met het oog op toekomstige processiebedevaarten liet de pastoor een ruime kooromgang in de kerk ontwerpen, zodat ook binnen de kerk grote groepen pelgrims konden rondgaan. Het gaf de kerk een ongebruikelijk grote omvang voor een dorpskerk, die daarom ook wel 'de kathedraal van De Ronde Venen' wordt genoemd. De Mariaverering in het 'Klein Lourdes' te Vinkeveen is door bouwpastoor Van Groeningen tot ontwikkeling gebracht. Het was zijn bedoeling dat zijn Mariagrot zou uitgroeien tot een bedevaartsoord. Onder zijn opvolger kwam het daadwerkelijk tot groepsbedevaarten vanuit de regio van het Utrechts-Hollands veengebied. Een brede propagandacampagne om Vinkeveen als bedevaartplaats op de kaart te zetten, stuitte echter op bezwaren bij het bisdom. Men vond de pretenties van de Vinkeveners wat overtrokken en ze zagen in Utrecht de bui al hangen wanneer er daadwerkelijk wonderen geclaimd zouden worden. Vanwege de bezwaren van de bisschop veranderde omstreeks 1920 de cultus weer in een min of meer lokale devotie, die zich beperkte tot een jaarlijkse processie door de kerk. Toen in 2007 door de toenmalige pastoor werd voorgesteld om de grot te slopen, stuitte dat echter op fel verzet van de parochianen. "De Lourdesgrot is meer dan honderd jaar geleden gebouwd en hoort bij de kerk. Er kleeft historie aan deze plek," zo luidde het oordeel van veel parochianen.

HONDERD MARIAGROTTEN IN ONS LAND

De kerk in Vinkeveen is niet de enige plek in Nederland waar de verering van Maria van Lourdes een belangrijke rol speelt. Vroeger waren maar weinig mensen in staat om op bedevaart naar Lourdes te gaan. Daarom ontstonden in veel plaatsen replica's van de grot uit Lourdes. In de meeste gevallen had men niet de pretentie om er een bedevaartsoord van te maken en bleef het bij de lokale Mariaverering. Een mooi voorbeeld van een Mariagrot vinden we in Noordeinde

Lourdesgrot bij Zevenhoven.

bij Zevenhoven. De fraaie grot in de tuin bij de kerk is in 1913 gebouwd door de toenmalige pastoor Meyer die na een bezoek aan Lourdes besloot zo'n zelfde grot bij zijn kerk te laten bouwen. De grot in Noordeinde trekt nog jaarlijks tussen de zes- en zeventuizend bezoekers en is voor gelovigen van ver buiten Zevenhoven een trekpleister.

PELGRIMSTOCHTEN NAAR LOURDES

In enkele plaatsen in ons land slaagde men erin om uit te groeien tot een bedevaartsoord, zich al dan niet beroepend op wonderen of vermeende wonderen, die op voorspraak van Maria tot stand waren gekomen en waar pelgrims van heinde en verre op af komen. Vanuit Nederland worden ook bedevaarten georganiseerd naar plaatsen als Kevelaer in Duitsland, Scherpenheuvel in België of Banneux in Frankrijk. Maar verreweg het meest bekende pelgrimsoord is het Franse plaatsje Lourdes aan de voet van de Pyreneeën, waar Maria in 1858 een aantal malen aan de veertienjarige Bernadette Soubirous verschenen zou zijn en waar de pelgrimage in de loop van de tijd is uitgroeit tot een ware pelgrimsindustrie.

In ons land is een aparte reisorganisatie opgericht, de Vereniging Nederlandse Bedevaarten (VNB), die al ruim honderd jaar pelgrimsreizen naar Lourdes organiseert. Sinds 1948 organiseren zij ook reizen naar andere bestemmingen, die een belangrijke rol in het katholieke geloof vervullen of hebben vervuld. VNB is een stichting en een non-profit organisatie. In het programma van de bedevaarten zijn alle aspecten inbegrepen: vervoer, hotelaccommodatie met aangepaste

hotelkamers voor minder validen, een eigen reisleader, Nederlandse vieringen ter plaatse, hulpmiddelen zoals rolstoelen, medische begeleiding en indien gewenst zorg ter plaatse. Toen men ruim dertig jaar geleden vanuit de parochie Sint Jan de Doper in Mijdrecht/Wilnis Lourdesreizen ging organiseren werden de reizen geboekt bij het gespecialiseerde reisbureau VNB. Gedurende een groot aantal jaren ging er jaarlijks een groep van om en nabij de 35 mensen naar Lourdes. Dat waren dan ongeveer twaalf patiënten die veelal met een rolstoel vervoerd moesten worden. Daarvoor gingen er ook twaalf vrijwilligers mee en een aantal begeleiders, die ter plaatse van alles regelden. Mede als gevolg van de terugloop van het aantal kerkgangers is het aantal reizen de laatste jaren beperkt tot eens per drie jaar.

ZO'N REIS DOET WAT MET JE

Veronique Oudshoorn was vanaf het begin betrokken bij de organisatie van de Lourdesreizen vanuit Mijdrecht/Wilnis. “We bieden de deelnemers tegenwoordig drie reismogelijkheden: met de trein, met de bus of met het vliegtuig. Ik was de laatste jaren vooral betrokken bij de organisatie van de vliegreizen. We plaatsen altijd een oproep voor deelname en soms krijgen we een tip via de pastoor of via de wijkverpleging. Deelname, zeker met het vliegtuig, kost al gauw om en nabij negenhonderd euro. We gaan ervan uit dat de deelnemers de reis en het verblijf zelf betalen. Voor degenen die dat niet kunnen, zoeken we fondsen en financiële steun.”

Veronique is zelf ook vele malen mee geweest. Ze heeft in een periode waarin ze het zelf wat moeilijk had de pelgrimage bewust meegemaakt en deelgenomen aan de traditionele onderdompeling in het speciale bronwater. “Dat heeft wel wat met me gedaan,” zegt ze. “Zo'n reis heeft een geweldige impact. De sfeer die daar heerst, de onderlinge band die mensen met elkaar opbouwen en de erkenning dat je er ook als invalide of gehandicapte bij hoort geeft een gevoel van thuiskomen en een innerlijke rust. Tegenwoordig gaan veel jongeren mee als begeleiders. Ze kunnen dat doen als deel van hun maatschappelijke stage. En het valt mij op, dat veel van die jongeren, die doorgaans nogal nuchter in de wereld staan, zeer gegrepen worden door hun verblijf daar en ook vaak daarna

weer teruggaan. Ze pikken er dus wel wat van mee en zo'n bezoek is voor hen vaak een les voor het leven.” In Vinkeveen had men een iets andere aanpak. Daar werden vroeger bonnen verkocht voor twee gulden vijftig. Daarmee werd een fonds gevormd waaruit de kosten betaald werden van iemand die mee mocht naar Lourdes. Voor betrokkene was dat dus gratis. In Vinkeveen had men zich aangesloten bij de Stichting Limburgse Bedevaarten, die de reis organiseerde en waar voor Vinkeveen jaarlijks twee plaatsen gereserveerd werden.

Veronique Oudshoorn, die zelf onlangs gestopt is met haar vrijwilligerswerk voor de Lourdesreizen, vertelde dat Vinkeveen/Waverveen en ook De Hoef, samen met Mijdrecht/Wilnis zich verenigd hebben in één Rondeveense organisatie, die de pelgrimstochten naar Lourdes organiseert.

HERBOREN

Voor Conny Kooyman heeft Lourdes een bijzondere betekenis. In juni van dit jaar was ze opnieuw in Lourdes. Dat was precies vijftig jaar na haar eerste reis, die ze in 1969 maakte en die van grote invloed is geweest op haar leven. Ze is ervan overtuigd dat de ontwikkeling die ze daarna doormaakte heeft geleid tot haar genezing en haar ‘wedergeboorte’ zoals ze dat zelf noemt. Conny is geboren in 1953 in een katholiek boerengezin met elf kinderen in Waverveen. Vanaf het begin was duidelijk dat ze anders was dan de andere kinderen. “De eerste

**‘REKEN NIET OP GENEZING,
MAAR JE VINDT ER WEL
MOED EN KRACHT’
VERONIQUE OUDSHOORN**

drie jaren praatte ik niet, ik huilde niet en reageerde nergens op. Ik vertoonde een soort autistisch gedrag en kreeg dus al snel het stempel ‘geestelijk gehandicapt’, opgedrukt. Na mijn derde veranderde mijn gedrag en werd ik onhandelbaar.” De huisarts en de pastoor kwamen eraan te pas met als gevolg dat men het beter vond om haar uit huis te plaatsen. Op haar vijfde werd ze voor een jaar naar het tehuis voor mensen met een verstandelijke beperking in Nieuwveen gestuurd. Na een jaar kwam ze weer naar huis, volgde de lagere school en werd vervolgens op een school voor moeilijk lerende kinderen geplaatst. Conny: “Men noemde dat vroeger de BLO. Van mijn veertiende tot mijn eenentwintigste werd ik thuis gehouden. Ik mocht niet buiten de deur gaan werken omdat ik dat toch niet kon, volgens mijn ouders. Maar in feite was ik in

ons grote gezin een goedkope arbeidskracht. Er was thuis ook voortdurend ruzie en op zeker moment zijn mijn ouders gaan scheiden. Dat had tot gevolg dat ik ook vaak depressief was en dwangneuroses ontwikkelde. Ik was zestien toen ik de kans kreeg om met een bedevaartreis naar Lourdes mee te gaan. Mijn moeder ging mee en ik kreeg een kaartje 'malade' op mijn kleding gespeld. Dat wilde zeggen dat ik als zieke meeding en dat er voor mijn genezing gebeden zou worden. Deze reis heeft een

enorme indruk op mij gemaakt en is van grote invloed geweest op mijn leven."

De gezinsproblemen waren voor Conny een bijzondere last. "Het liefst was ik weggevlucht, maar iets in mij hield me tegen. Achteraf denk ik dat God andere plannen met me had."

Na de scheiding van haar ouders ging ze uiteindelijk zelfstandig wonen. Ze was toen 25 jaar. Die verworven zelfstandigheid had grote invloed. "Ik voelde me als herboren. De datum van 24 oktober 1978, de dag dat ik definitief zelfstandig ging wonen, beschouw ik nog steeds als mijn tweede verjaardag. Vóór die tijd leefde ik zoals mijn ouders dat van me verwachtten. Eenmaal op eigen

benen kon ik mijn eigen karakter ontwikkelen. Ik merkte dat ik veel meer in mijn mars had dan altijd werd aangenomen." Na drie maanden in een opvangadres trok ze bij een vriendin in Amstelveen in. Samen verzorgden ze de ernstige zieke moeder van die vriendin. Na twee jaar ontmoette ze haar huidige vriendin. Met haar is ze naar Amersfoort verhuisd. Conny werkt inmiddels in Utrecht bij een organisatie die zich inzet voor ondersteuning aan mensen met een beperking. Het geloof speelt nog steeds een belangrijke rol in haar leven. Geleidelijk heeft ze wat meer afstand genomen van het katholieke geloof. Ze kreeg ook meer contacten met mensen uit de protestants-christelijke geloofsgemeenschap en ze noemt zich nu oecumenisch. Ze gaat nog steeds regelmatig naar de kerk. Daarbij zoekt ze wel de geloofsgemeenschap uit waar ze zich thuis voelt.

waar ze haar levensverhaal vertelt. "Ik vertel daarbij hoeveel steun ik put uit mijn geloof en hoop daar mensen mee te inspireren."

THUISKOMEN IN LOURDES

Na haar eerste Lourdesreis is ze nog verschillende keren terug geweest. Ze vindt in Lourdes erkenning en innerlijke rust. Vaak ging ze mee als verzorgster, waarbij ze vier jaar geleden nog met een gehandicapte mevrouw, met brancard en al, aan het ritueel van de onderdompeling meedeed. Ze reisde steeds met de Limburgse Bedevaarten. Haar recente reis was in juni 2019, precies vijftig jaar na haar eerste reis. Dit keer ging ze met Pelle reizen uit Rotterdam. Een reisbureau met een verhaal.

Pelle reizen is speciaal opgezet voor de organisatie van Lourdesreizen door de huidige burgemeester van Amersfoort, Lucas Bolsius. Toen Bolsius ernstig ziek was ging hij naar Lourdes. Dat maakte zoveel indruk dat hij vrijwilliger werd bij de VNB. Later besloot hij de reizen zelf te gaan organiseren. Al dertien jaar organiseert Pelle reizen, genoemd naar de zoon van Bolsius nu reizen naar Lourdes. Aan de reis van dit jaar namen 106 mensen deel. Conny was erbij, samen met haar levenspartner. ■

'WAT IK VROEGER ZELF
NIET KREEG, GEEF IK NU
DOOR AAN ANDEREN'

CONNY KOOYMAN

Bronnen:

- Interview met Conny Kooyman, Amersfoort
- Archief Conny Kooyman
- Interview met Veronique Oudshoorn, Mijdrecht
- Parochiearchieven H. Hart parochie Vinkeveen
- Website Lourdesgrotten in Nederland

Hoe protestant Mijdrecht basisonderwijs tot stand bracht

VAN DE OPDRACHT VIA DE ONTMOETING NAAR HET PRINSENHUIS

door Joop Frankenhuizen

Eind negentiende eeuw is het geven van onderwijs een staatsaangelegenheid. Iedereen is vrij een school op te richten, mits die voldoet aan wat de wet voorschrijft. Openbaar onderwijs wordt normaliter door de staat betaald. Voor onderwijs op godsdienstige grondslag, ook wel bijzonder onderwijs genoemd, zijn vergunningen nodig en die worden maar mondjesmaat afgegeven. Om te proberen daar wat aan te doen wordt in 1860 de Vereniging voor Christelijk Nationaal onderwijs opgericht, maar die lukt het niet echt verder te komen. Erger nog, in 1878 komt een wet tot stand die alleen de positie van openbaar onderwijs verbetert, maar bijzonder onderwijs buiten beschouwing laat. Blijft over om te proberen op eigen houtje in Mijdrecht protestant christelijk onderwijs tot stand te brengen en hiervoor aan geld te komen. We onderzoeken hoe gereformeerden en hervormden in Mijdrecht dit oppakten en hoe hun samenwerking uiteindelijk tot stand kwam.

DE GEREFORMEERDE SCHOOL

In maart 1889 wordt in de consistoriekamer van de Nederlandse Gereformeerde Gemeente in Mijdrecht een vergadering gehouden om te komen tot gereformeerd schoolonderwijs. Gedacht wordt aan twee scholen. Een in Mijdrecht en een in De Hoef. In die vergadering, met slechts tien aanwezigen, wordt besloten een vijfköppig bestuur in het leven te roepen om uit te zoeken om hoeveel kinderen het gaat en wat ze kunnen betalen. Een volgende vergadering laat zien dat het in Mijdrecht gaat om 45 kinderen, waarvan de helft schoolgeld kan

betalen. Om tot een goede begroting te komen wordt besloten de manslidmaten op te roepen om in de kerk een en ander verder te bespreken en te vragen wie als lid jaarlijks 2,5 gulden wil bijdragen. In mei laat de voorzitter weten dat er na veel discussie statuten klaarliggen om te worden voorgelegd aan de koning. Diens goedkeuring komt al in augustus. De letterlijke tekst luidt:

“Wij Willem III bij de gratie Gods Koning der Nederlanden enz. Beschikkende op een aan ons ingediend verzoekschrift van de oprichters der vereeniging tot oprichting en instandhouding van vrije scholen op gereformeerden grondslag te Mijdrecht hebben goedgevonden en verstaan de statuten van de vereeniging goed te keuren en de vereeniging mitsdien als rechtspersoon te erkennen.” Was getekend 28 juli 1889.

DE VOLGENDE STAPPEN

Vrije scholen betekent vrij van staatsinvloeden en geen binding met kerken. Maar zelf scholen bouwen kost geld en dat komt niet uit de lucht vallen. Besloten wordt rentegevende aandelen uit te zetten, groot 10 en 25 gulden en renteloze aandelen om de scholen te bekostigen. Dan wordt de bouw van de school in Mijdrecht ter hand genomen. De basis voor de school is een houten keet, gebruikt tijdens de drooglegging van de Haarlemmermeer. Deze wordt op platgeboomde vaartuigen overgebracht naar Mijdrecht om daar te worden opgebouwd. Het is een directiekeet, groot genoeg voor twee schoollokalen. Tevens wil men proberen ergens een huis met tuin te huren met recht van koop en daar de school op te bouwen. Drie dagen lang zijn vier mannen bezig om de keet naar Mijdrecht te krijgen en te zorgen voor aanvullend materiaal. De keet kost 700 gulden, maar dat geld is er niet. Gelukkig is er inmiddels wat meer aandacht voor de school en neemt het aantal giften toe. Tijdens de laatste vergadering van het jaar 1889 kan de voorzitter zelfs melden

een gift van 150,26 gulden te hebben ontvangen en dat was in die tijd nogal wat.

MAAR ER IS MEER NODIG

Nu is het zaak vooruit te kijken naar wekelijkse bijdragen, om te zien hoeveel geld er aan onderwijzend personeel kan worden uitgekeerd en wie er onderwijzer wil worden. Ook hun woongelegenheden moeten goed worden uitgedokterd. Dit geldt ook voor een brandverzekering voor de school, waar veel leden moeite mee hebben. Er is geen eensgezindheid, maar na het lezen van Job 12 “met hare kanttekening” wordt met drie tegen een toch besloten een verzekering aan te gaan. Aan de keet zelf moet nogal wat verbouwd worden en met een lege kas wordt dat lastig. Besloten wordt dan ook om maar in de buitengemeente te gaan collecteren. Als de school in Mijdrecht bijna klaar is, komt in weekblad De Standaard een advertentie waarin twee hoofdonderwijzers worden gevraagd met voor ieder een jaarwedde van 800 gulden. In februari 1890 wordt besloten de grond voor de school in Mijdrecht en de belendende woning met tuin voor 1740 gulden te kopen. Het gaat om een huis aan de Croonstadtlaan hoek Bozenhoven met daar achter een plek voor de school.

DE EERSTE CHRISTELIJKE SCHOOL IS KLAAR

In maart 1890 is er weer een bestuursvergadering, nu met 13 leden. Buiten Mijdrecht collecteren is erg bezwaarlijk. De gemeente wordt opgeroepen in eigen boezem te collecteren, zodat er iets gerealiseerd kan worden. Besloten wordt de heren De Blauw en Van Os aan te stellen als onderwijzer. Om aan geld te komen wordt de secretaris gevraagd of hij een hypotheek groot 1200 gulden op zijn huis wil nemen. Na wat aarzelen en na een notaris geraadpleegd te hebben, kan hij het bestuur 700 gulden aanbieden, zodat de koop van de keet in Vijfhuizen betaald kan worden. Even later wordt de hoogte van het schoolgeld vastgesteld. Vijfentwintig cent per week voor het eerste kind, 20 cent voor het tweede en vijftien cent voor het derde kind. Die centen worden om de veertien dagen door de onderwijzers geïnd en afgedragen aan de penningmeester.

Dan is het eindelijk zover. Op 1 augustus 1890 wordt aan de Croonstadtlaan de eerste Christelijke school in Mijdrecht geopend (zie geschetst plaatje) met aan het hoofd dhr J. de Blauw. Even later krijgt deze het eerste deel van zijn honorarium uitbetaald. Vijftig gulden geleend van vier bestuursleden. De naam van de school wordt niet genoemd.

LAMMETJES MOETEN NU MEE HELPEN

Het doel is bereikt. Mijdrecht heeft een christelijke school. Nu maar zien hoe de schulden betaald kunnen worden. Eerst een lening van 800 gulden tegen vier procent rente. De ‘Jongelingsvereniging’ mag voor vijf gulden per jaar elke week van de school gebruik maken. Ook de zangvereniging doet mee, alleen moet die een tientje betalen. Een meevaller komt in april 1891. Een rijkstoelage groot 104,54 gulden en dat voor een school met twee lokalen, waarin inmiddels 37 leerlingen een plaats vinden. Ook schapen kunnen geld opbrengen. Je vraagt een boer of die een lammetje over heeft. Die laat je opgroeien tot schaap om het beest een jaar later te verkopen. In 1894 is de schuld opgelopen naar 4403,74 gulden. Misschien helpt aankloppen bij de diaconie, want zo kan het niet langer. Een enkeling denkt er zelfs over de school maar te sluiten. Gelukkig blijkt later dat een groot aantal “mensen” bereid is 50 gulden te geven om oude schulden af te lossen.

SAMENGAAN KOMT IN ZICHT

In maart 1897 wordt besloten een hervormde broeder in het bestuur te kiezen. Maar die broeder bedankt. Het aantal leerlingen voor de inmiddels vergrote school blijft toenemen. Ook zijn er steeds meer kinderen van hervormde huize. Reden om toch maar een hervormd bestuurslid te benoemen. “Levert dat geen gevaar op dat we straks overrompeld zullen worden”, vraagt een lid zich af. Besloten wordt daarover ernstig na te denken.

Rond 1912 telt de gereformeerde school 90 leerlingen. Veel te veel voor twee leerkrachten en de ruimte in de

Croonstadtlaan. Overwogen wordt naar een andere school uit te kijken. Die wordt na veel discussie gebouwd op Bozenhoven, links van waar nu de fotozaak is, en in augustus 1914 opengesteld. In 1920 komt de schoolstrijd tot een eind en komt er gelijkstelling tussen openbaar en bijzonder onderwijs. In 1924 telt de school aan Bozenhoven 130 leerlingen en is daarmee overvol. Dit leidt tot een vierde lokaal en een zevende leerjaar. In 1943 wordt de school door de Duitsers gevorderd. Alle klassen moeten elders worden ondergebracht. In 1948 wordt de naam van de vereniging gewijzigd in 'Vereniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs te Mijdsrecht' en komt er een vijfde leslokaal bij. Probleem is dat de school steeds meer gebreken gaat vertonen. In 1955 wordt die dan ook grotendeels verbouwd. In 1959 komt het tot een wijziging in het bestuur. Dat bestaat dan uit vier gereformeerden, vier hervormden en (indien nodig) twee leden uit kleinere protestantschristelijke gezindten.

DE HERVORMDE SCHOOL

In 1946 wordt tijdens een ouderavond in de openbare school aan de Kerkstraat gesproken over een hervormde school, want de openbare school trekt geen leerlingen meer. Besloten wordt een hervormde schoolvereniging op te richten en uit te zien naar een schoolgebouw. Dat wordt in januari 1948 het bestaande gebouw aan de Kerkstraat. Maar die voldoet niet.

Blijft over een nieuwe school te bouwen. Die wordt in 1950 opgeleverd aan de Wilhelminalaan. Dan gaat het snel. In 1954 komt er al een vierde lokaal bij. Een jaar later al volgt het vijfde. De school, inmiddels De Ontmoeting genaamd, blijft groeien. In 1964 volgt het zesde lokaal. Het jaar 1973 wordt weer een bouwjaar. Een grote hal voor bijeenkomsten, opslag voor materiaal en een nieuwe hoofdenkamer.

HET EINDE NADERT

Inmiddels is er op Hofland een nieuwe school gekomen en gaan er stemmen op om de vier lagere scholen onder te brengen in een nieuwe vereniging. Dat wordt in 1975 de 'Vereniging voor Protestant Christelijk Kleuter- en Basisonderwijs' en die krijgt veel te doen. De hervormde schoolvereniging wordt opgeheven. De Ontmoeting aan de Wilhelminalaan wordt vergroot en gaat in maart 1977 verder. De school aan Bozenhoven krijgt de naam De Opdracht en wordt in twee stukken gedeeld. Rechts vier lokalen voor de basisschool en een gemeenschapsruimte. Die worden in augustus 1977 betrokken. In mei 1978 wordt links naast de basisschool de eerste paal geslagen voor twee extra lokalen voor de basisschool en drie voor 'de Kleuterburcht.'

MEER SPREIDING IS NOODZAKELIJK

De jaren '80 zijn de jaren waarin de ligging van de scholen ten aanzien van de toekomstige nieuwe

woonwijken in Mijdrecht een rol gaat spelen en het aantal leerlingen terugloopt. Men kijkt naar Twistvlied om daar protestant christelijk onderwijs te realiseren. In 1985 gaat de nieuwe wet op het basisonderwijs een rol spelen. Het gevolg van dit alles is spreiding van de basisscholen over de gemeente. In 1987 gaat De Ontmoeting naar een school in de Johan van Renessestraat. De naam van die school wordt niet genoemd. Dat betekent einde hervormde school Wilhelminalaan.

Hoe het met De Opdracht verder ging is moeilijk terug te vinden. Een advertentie in dagblad Trouw laat zien dat er in de school in 1993 nog onderwijs gegeven werd. Het gemeentearchief in Breukelen noemt op internet de jaren 1889-1997. De Protestant Christelijke basisschool De Fontein, opgericht in 2004 en gevestigd aan de Johan van Renessestraat, meldt op hun website alleen dat hun school is ontstaan uit een fusie tussen De Opdracht en De Ontmoeting, maar wanneer die heeft plaatsgevonden blijft een vraagteken. Wat er na 1997 met de twee schoolgebouwen op Bozenhoven 16a heeft plaatsgevonden is niet terug te vinden. Op dit moment zijn er plannen om beide gebouwen te slopen en er een appartementencomplex met ondergrondse garage neer te zetten.

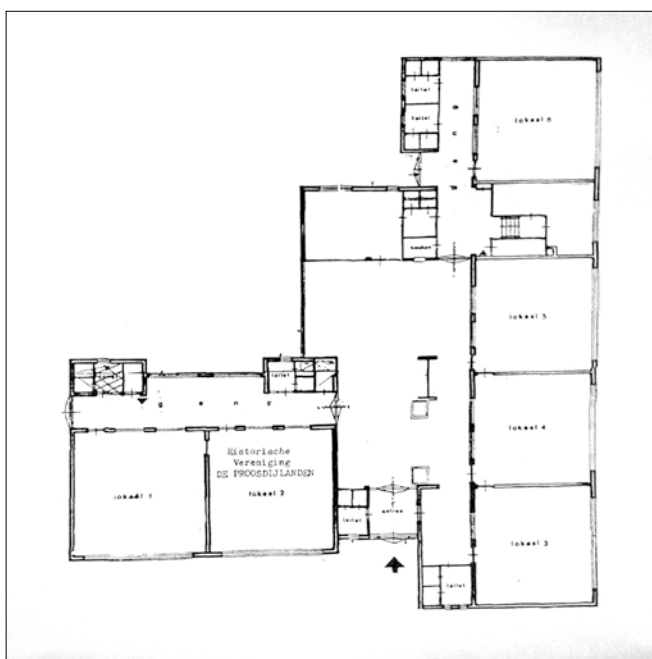
De Kleuterburcht nu.

HET PRINSENHUIS

Hoe ging het verder met de school aan de Wilhelminalaan, hoek Prins Bernhardlaan? Halverwege 1987 komt het schoolgebouw leeg te staan. In september dat jaar besluit de gemeente Mijdrecht het de naam 'Prinsenhuis' te geven en het beschikbaar te stellen voor verenigingen. Dat wordt een goed lopende zaak. In 2005 is de gemeente bezig met een wijkvisie over het Oranje-Nassau kwartier om te proberen daar een cultuurhuis te stichten. Dat komt niet van de grond. In 2008 ontstaat er onrust bij de huurders van de lokalen in het Prinsenhuis want de gemeente probeert hen ergens anders onder te brengen. Dat zijn dan o.a.

de Bibliotheek, de Baat, het Anker, SeniorWebDRV, het ROC, de Stichting verstandelijk gehandicapten, Atelier de Kromme Mijdrecht en de Grondmij. In 2009 praat de gemeente over de verkoop van het Prinsenhuis aan woningbouwvereniging Westhoek Wonen en valt het besluit de huurders ergens anders onder te brengen. In juni 2013 wordt het Prinsenhuis ter plekke verbouwd tot een veel groter 'Prinsenhuis', waarin inmiddels 23 appartementen een plaats hebben gevonden. ■

Prinsenhuis van binnen.

Geraadpleegde bronnen:

Een boekwerkje onder titel "Een eeuw protestant christelijk basisonderwijs", samengesteld door enkele leden van de genoemde kerken. Aanvullend materiaal werd na veel zoekwerk gevonden op internet.

De Opdracht nu.

Prins Willem III, Tromp en De Ruyter in Het Rechthuis?

door Chris Woerden

DE VERZOENING VAN DE RUYTER EN TROMP, APRIL 1673

De wandplaat van Joh. Ykema (rond 1900) over één van de hoogtepunten uit het Rampjaar, toont de drie mannen in een deftige ruimte met hoge muren, een borstbeeld van Willem de Zwijger, een fraai gobelin of schilderij aan de wand, een dik tapijt op de vloer en op een tafel folianten. Uithoorn en Het Rechthuis hebben sindsdien nooit tegengesproken dat de ontmoeting en de verzoening alhier heeft plaatsgevonden. Toch kan dit niet het decor van deze ontmoeting zijn geweest. Het Rechthuis was de jaren voor en na 1673 vooral herberg. De gelagkamer zal gediend hebben als ontmoetingsruimte voor mensen uit het dorp en de omgeving. Bovendien was het sinds juli 1672 ingericht als kazerne waar soldaten en officieren in en uit liepen.

Het verhaal lijkt gebaseerd op halve waarheden en na het Rampjaar slim gebruikt door de uitbaters van Het Rechthuis.

UITHOORN WERD VERDEDIGINGSPOST

Op 23 juni 1672 besloot de vroedschap van Amsterdam dat de brug bij Uithoorn afgebroken moest

1673 - Verzoening Tromp en De Ruyter
Johannes Phillipus Lange, Rijksmuseum Amsterdam.

worden en Uithoorn zelf verschanst¹, dat wil zeggen dat men de oever militair versterkte en om de dorpskern een palissade sloeg. Het stadsbestuur van Amsterdam gaf opdracht de velden aan weerszijden van Amstel en Kromme Mijdrecht onder water te zetten, maar er stond te weinig water in de sloten. Daarom werden alle sloten en de dijkwegen naar de Amstel met een haag van palen geblokkeerd. Intussen trokken de Staatse troepen die de Republiek verdedigden zich terug op Hollands gebied achter de Hollandse waterlinie. Aan de Uithoornse kant van de Amstel werden uitleggers afgemeerd, enkele platboomde schuiten waarop een platform was getimmerd waarop kanonnen geplaatst werden. Het Rechthuis werd kazerne en in verband met de verdediging versterkt. In de jaren

1672-1673 is het gebouw geruïneerd².

In september 1672 kreeg kolonel François Palm het bevel om met zijn regiment mariniers vanuit Muiden naar de tussenpost Uithoorn te vertrekken³. Zijn opdracht was de post Uithoorn te verdedigen en de vijand geen enkele kans te geven Holland aan te vallen via een

¹ De enige geplaveide Heerenweg kreeg in de volksmond de naam Schans.

² Het Utrechts Archief, archief kapittel van St. Jan nr. 1009.

³ Ten Raa en De Bas, deel V, p. 351.

1672 - Prins Willem III geeft aanwijzingen bij Hollandse Waterlinie. Schoolplaat van Jan Hoyneck van Papendrecht. Uitgeverij Wolters, Groningen. Collectie St. Nicolaasschool Uithoorn.

doorsteek vanuit de (huidige) Ronde Venen. Op 15 oktober 1672 bezocht De Ruyter met zijn echtgenote prins Willem III in diens hoofdkwartier te Bodegraven. De dag daarna keerden zij via Uithoorn terug naar hun woonplaats Amsterdam. In de post Uithoorn ontmoette De Ruyter⁴ de oude veldmaarschalk prins Johan Maurits. De Ruyter, die gedurende de wintermaanden weinig te zoeken had op zee, omdat in najaar en winter het veelal te ruig weer was om oorlog te voeren⁵, had de opdracht gekregen de inzet van matrozen langs de verdedigingslinie te regelen.

DE WINTER VAN 1672-1673

Vanaf de 23e december 1672 vrozen de Amstel en de onder water gezette velden dicht. Men vreesde een invasie van de Fransen over de rivier⁶. Kolonel Palm liet alle boeren en dorpelingen optrommelen om dit te helpen voorkomen. Met groot enthousiasme meldden zij zich om bijten in het ijs te hakken en riet af te branden⁷. De boerderij en schuren op de Proosten Bruikweer, ter hoogte van de huidige wijk Meerwijk, werden op last van Palm rond Kerstmis 1672 in brand gestoken.

1673 - Johan Maurits - Theodor Matham, Rijksmuseum Amsterdam.

⁴ Mogelijk dat Michiel de Ruyter en zijn vrouw deze prins ontmoetten in Het Rechthuis. Kiem voor de mythe.

⁵ Een uitzondering is de driedaagse zeeslag voor het Engelse Duins (even ten Noorden van Dover) op 28 februari en 1 en 2 maart 1652 (deze is ook wel de 'grouwelicke' genoemd) waar de vader van Cornelis Tromp, 'Bestevaer' Maerten Harpertsz. Tromp zegevierde op admiraal Blake.

⁶ Buisman, pp. 112-113: de toestand was op 27 december kritiek geworden.

⁷ Ten Raa en De Bas, p. 354.

Toen bij Bodegraven, waar het hoofdkwartier van de prins gevestigd was, de situatie kritiek werd, kreeg kolonel Palm opdracht de post Uithoorn te verlaten en de uitleggers lek te stoten⁸.

1672 - Gezicht op kwartier van Prins Willem in Bodegraven
Valentijn Klotz, Rijksmuseum Amsterdam.

Onder druk van deze moeilijke omstandigheden was het zeer gewenst de vijandschap tussen Cornelis Tromp en Michiel de Ruyter te beëindigen. In 1666 was de Tweedaagse Zeeslag verloren gegaan en De Ruyter had Tromp de schuld van dit verlies gegeven; deze was hem met zijn schepen niet te hulp geschoten. De klacht van De Ruyter daarover bij de Staten had geleid tot het ontslag van Tromp. Deze was een vurig aanhanger van het Huis van Oranje en toen na het uitbreken van de oorlog in 1672 de jonge prins Willem III tot stadhouder en opperbevelhebber werd uitgeroepen, was voor de laatste de weg vrij aan het eerherstel van Tromp te werken en hem weer in de zeedienst op te nemen. In februari 1673 werd Tromp luitenant-admiraal voor de Admiraliteit van Amsterdam. De Ruyter, de hoogste admiraal in de zeemacht, was tot verzoening bereid. Hij had weinig keus, want Oranjegezind was De Ruyter nooit geweest en de nieuwe politieke omstandigheden waren in het voordeel van Tromp. Dat prins Willem III vanaf zijn benoeming tot kapitein-generaal/-admiraal alle touwtjes in handen hield en onafhankelijk van de Staten-Generaal bepaalde wat er te velde of op zee diende te gebeuren, speelde een grote rol.

TWEE KEMPHANEN SLUITEN VREDE

Er zijn twee verzoeningsgesprekken geweest in bijzijn van de prins. Die vonden waarschijnlijk plaats in het hoofdkwartier van de prins te Bodegraven. Uithoorn is nooit genoemd als plek waar deze verzoening plaatsvond. Nog aannemelijker zou Den Haag zijn, waar

de prins op en na 20 maart 1673 verbleef. De Ruyter was op 21 maart nog in Amsterdam. Mogelijk vond de eerste ontmoeting in de dagen daarna plaats. Het liep uit op een geweldige ruzie tussen de twee mannen. De

1662 - Michiel de Ruyter en zijn gezin - Jurriaen Jacobsz,
Rijksmuseum Amsterdam.

Ruyter nam geen blad voor de mond om de prins duidelijk te maken hoe hij over Tromp dacht: *'een vaillant (moedig), en braef soldaat, maar niet bequaem om te commandeeren noch gecommandeerd te worden, alsoo hij te furieus was'*. Bovendien zei hij tegen de prins te vrezen dat Tromp hem weleens, eenmaal op zee in een gevecht, een hak zou willen zetten. Tromp reageerde woedend. Hij beschuldigde De Ruyter ervan te vechten als een 'cujon' (lamzak). Verder uitte hij nog enkele persoonlijke beschuldigingen onder andere over de wijze waarop de vrouw van De Ruyter zich in gezelschap gedroeg. Voor deze was de maat vol en kwaad deelde hij mee het voor gezien te houden.

In de maand april 1673 was De Ruyter op reis: op bevel van de prins bezocht hij de Colleges van de (vijf) Admiraliteiten, onder andere die te Amsterdam en Rotterdam, om na te gaan hoe de toerusting van de vloot voor het komend seizoen vorderde. De tweede ontmoeting vond plaats in de laatste helft van de maand april. Tijdens dit gesprek was Tromp heel gematigd in zijn toon en houding, niet verwonderlijk gezien de toezegging van de prins om Tromp t.z.t. de titel en functie van De Ruyter te geven. De Ruyter toonde zich bereid tot verzoening, nadat de prins hem verzekerd had dat hij persoonlijk Tromp zou bevelen aan hem en aan zijn commando te gehoorzamen. Het resultaat was dat zij beiden de prins plechtig beloofden: *'al het voorgaende in een eeuwigen vergetelheid te begraven, en voortaan in broederlijke trouwe en vriendschap*

⁸ Dompelaar, pp. 491 e.v.

te sullen leven'.⁹ Op 28 mei kwam luitenant-admiraal Cornelis Tromp met zes schepen vanuit Amsterdam aan bij de vloot van De Ruyter. Uit eerbied liet Tromp zijn schip achter dat van De Ruyter om varen. De twee man-

Links: 1668 - Cornelis Tromp door Jan Mijtens, Rijksmuseum Amsterdam.

Rechts: 1673 - Tromp en De Ruyter verzoenen zich - Herman Karel ten Kate 1832-1891, Rijksmuseum Amsterdam.

nen begroetten elkaar daarna hartelijk op het schip van De Ruyter. Diezelfde nacht kreeg De Ruyter een brief van de prins overhandigd waarin deze meedeelde dat hij Tromp *'in ernstige termen gelast en gerecommandeert heeft UE en uw commandement allenthalven te bejegenen met behoorlyk respect en gehoorzaamheit'*. Tromp had dat beloofd te doen, schreef de prins.

In het najaar van 1673 trokken de Fransen een groot deel van hun troepen terug om deze in te zetten in de strijd in de Zuidelijke Nederlanden.

1673 - Uithoorn, Klotz geheel, SOUDK.

DE POST UITHOORN IN JANUARI 1673

De tekening van Uithoorn op 12 januari 1673 is gemaakt door Valentijn Klotz¹⁰, die op 6 januari vanuit Bodegraven door de prins met de troepen teruggestuurd

werd naar Amsterdam. Hij maakte in Bodegraven een tekening van het hoofdkwartier van de prins. Het was al wekenlang erg koud geweest toen Klotz aan de oever van de Amstel zijn gezicht op Uithoorn maakte. Op de rechteroever ligt de Mennonietenbuurt met het hoge dak van de Vermaning van de doopsgezinden. Nog iets meer naar rechts tekende

Klotz de molen die langs de Zuwe (weg) naar Mijdrecht stond. Op de linkeroever staat een wachthuisje van de bewaking bij de kleine sluis tussen Zijdemeer en Amstel. Het tamelijk lage Rechthuis met twee zadeldaken is te zien, evenals de korenmolen (nu Amstelplein). Rond post Uithoorn is een wal van zand, hout en riet opgeworpen.

Wij weten dus dat Michiel de Ruyter en zijn echtgenote prins Johan Maurits in Uithoorn ontmoet hebben, mogelijk in Het Rechthuis, de kazerne. Van Cornelis Tromp en Prins Willem III hebben wij (nog) geen informatie dat zij in Uithoorn geweest zijn. ■

⁹ Bruyn, p. 2 (journaal van Michiel Adriaensz. de Ruyter).

¹⁰ Deze tekening berust in het Rijksmuseum Amsterdam, afdeling prenten: 'Uithoorn 1673'.

Vinkeveen & Waverveen in de jaren vijftig [2]

door Fons Compier

Vanaf 1945 betekende de woningnood in ons land volksvijand nummer 1. De woningbouw lag tussen 1945 en 1948 zo goed als stil.

Na de oorlog stond de stad Amsterdam voor de taak haar twee belangrijkste welvaartsbronnen, de haven en Schiphol, te herstellen. Met de aantekening dat Schiphol geen Amsterdams gebied vormt.

Ook diende de stad te worden aangepast aan het alsmaar toenemende verkeer. En er moest na de bevrijding werk worden gemaakt van de schrijnende woningnood in de hoofdstad. Vooralsnog was er grond genoeg, zoals in de polder van Buitenveldert, maar al die beoogde bouwterreinen moesten eerst met heel veel zand opgehoogd worden. Dat benodigde materiaal lag hemelsbreed nog geen 15 kilometer verderop voor het grijpen c.q. opbaggeren: in de Vinkeveense plassen. Met opnieuw de aantekening dat die plassen geen Amsterdams gebied vormen: behorend tot een andere provincie en een andere gemeente. En die gemeente besloot meteen de hakken in het zand te zetten.

Begin november 1950 hadden het college van B&W en de gemeenteraad van Vinkeveen en Waverveen zich met algemene stemmen uitgesproken vóór het behoud van de plassen als watersportcentrum. Daarmee had het gemeentebestuur ondubbelzinnig stelling genomen tegen grootschalige zandwinningen uit deze plassen. Tegelijkertijd was de toekomst van de Vinkeveense plassen in studie bij een commissie, ingesteld door Gedeputeerde Staten van Utrecht. Daarbij werden drie bestemmingen overwogen: drooglegging, zandwinning of het behoud van het gebied in zijn huidige vorm als centrum van watersport.

Zowel het dagblad Het Parool als de Vinkeveense burgemeester A.C. Blom waren uit Amsterdam afkomstig. Vanaf medio 1945 groeide de verzetskrant Het Parool uit tot een succesvol dagblad. In 1946 werd de Uithoornse gemeentesecretaris A.C. Blom burgemeester van Vinkeveen en Waverveen en dat verliep uiteindelijk wat minder succesvol. Maar dat is een jaren zestig onderwerp.

Begin jaren vijftig wisten burgemeester Blom en Het Parool elkaar nog wel eens te vinden. Zoals blijkt in de Parooleditie van maandag 6 november 1950, met daarin een uitgebreid interview. Op de sportpagina geplaatst, ook dat nog. Wellicht een voordeel: dergelijke pagina's werden (ook) zo'n 70 jaar geleden goed gelezen.

“Het is het een of het is het ander: of zandzuigers gaan de Vinkeveense plassen tot één kaal, onherbergzaam meer maken, of we gaan met Vinkeveen een grote toekomst tegemoet en deze gemeente wordt hét watersportcentrum van Amsterdam”.

‘EEN ONHERBERGZAAM MEER’

De formulering ‘een onherbergzaam meer’ is een taalkundige beschouwing waard. Niet te lang, de burgemeester had nog veel meer mede te delen. ‘Met ‘zandzuigers’ wees hij op plannen om de plassen van miljoenen kubieke meters zand te ontdoen, ten faveure van woningbouw in Amsterdam. Blom schreef de uitvoering van die plannen toe aan ‘enkele Sliedrechtse aannemers’. In ieder geval doelde hij daarbij op (toen

nog) de NV Baggermaatschappij Bos & Kalis, inmiddels geëvolueerd tot BosKalis.

De meervoudsvorm duidt op minstens nog een andere Sliedrechtse onderneming en dat zou dan Volker geweest moeten zijn. Echter, voor zover mij bekend, heeft dat baggerbedrijf zich nimmer vergrepen aan het Vinkeveense zand. Naar de mening van Blom verkeerde de turfwinning in zijn eindfase en van de tuinbouw in zijn gemeente gaf hij niet hoog op: "In de omgeving wordt wat groente verbouwd. En industrie bezitten we niet." Dat laatste was niet helemaal juist: reeds vanaf 1924 was de NV Vinkeveense Onderlinge Betonindustrie (VOBI) in bedrijf.

Ook bracht A.C. Blom naar voren dat het geboorteoverschot van de 5.200 inwoners van zijn gemeente hoger lag dan in de rest van Nederland. Op zich een interessant gegeven en ongetwijfeld juist, maar wel wat moeizaam te plaatsen in het kader van onder meer de Amsterdamse zandhonger en de baggerbereidheid vanuit Sliedrecht.

De grote vraag bij de burgemeester: "Zal de Vinkeveense bakker in de zomer méér brood blijven bakken voor de Amsterdammer-met-vakantie? En zal de jachthaven in de winter het aantal schepen-in-stalling zien toenemen?" Die gewenste ontwikkeling zag burgemeester Blom uitblijven als de plannen met de Sliedrechtse aannemers door zouden gaan: "Dan is Amsterdam een belangrijk recreatieoord kwijt. Reeds nu (in 1950) gaan vele duizenden Amsterdammers per fiets of met de bus naar de Vinkeveense plassen", aldus de strijdbare burgemeester. "Voor zeilers is het prettig, omdat de vele eilandjes de soms stevige westenwind opvangen; voor vissers zijn de plassen ideaal. Wel jammer dat er nog geen directe busverbindingen bestaan. Toch is 90% van de leden van de zeilvereniging afkomstig uit Amsterdam". (Wellicht wordt met 'de zeilvereniging' de Watersportvereniging Vinkeveen-Abcoude bedoeld). De 'vele duizenden' en de '90%' vormen hier wellicht afrondingen naar boven.

TOERISTISCHE INKOMSTEN

In het voorafgaande jaar, 1949, werd de economische betekenis van het vreemdelingenverkeer geschat op fl. 250.000. "En dat voor een gebied, dat pas goed bereikbaar zal worden als de Rijksweg Amsterdam-Utrecht klaar zal zijn". (Dat was per 1 april 1954 het geval voor het traject Amsterdam-Utrecht, dus ook bij Vinkeveen).

De burgemeester liet ook optekenen dat hij bezig was de Vinkeveeners begrip voor de watersport bij te brengen en gebruikte in dat kader een opmerkelijke

vergelijking: "Zoals in Amsterdam velen het Rijksmuseum niet kennen, zo kent men hier zijn plassen niet". In 1949 was Blom met een stel schoolkinderen en ouders op de plassen gaan varen: "sommigen kenden de plassen niet eens".

Dat doet mij afvragen uit welke plaats de burgemeester dat gezelschap had gerekruteerd; toch niet uit Vinkeveen, neem ik aan?

'Zeilt u zelf ook, burgemeester?' Dat was niet het geval, kon de Parooljournalist noteren. Maar Blom vertelde wel vaak met zijn motorboot op de plassen te vinden te zijn: "Ik wil de mensen kennen, die Vinkeveen bezoeken". Zoals prins Bernhard bijvoorbeeld, die op 25 mei 1949 door burgemeester Blom in de boot werd genomen. Het heeft er op de foto wel wat van weg, dat de prins op zoek is naar wat kleingeld, wie weet om bij te dragen in de kosten van de vaartocht...

Op de achtergrond is de optimaal lege hooiberg van veehouder J.J. Heemskerk (Demmerik 1) zichtbaar, het gevolg van het koude voorjaar van 1949. Het zal daarvoor lang geduurd hebben alvorens boer Heemskerk zijn rundvee per praam naar inmiddels grazige weiden verderop kon verplaatsen. In deel 3 zal onder meer aandacht worden besteed aan de agrarische toestand van Vinkeveen en Waverveen in de jaren vijftig.

POSTZEGELS BIJPLAKKEN VOOR HET GROENE KRUISGEBOUW

Op het gevaar af u te vermoeien met persoonlijke zaken, vertel ik u dat ik sinds oktober 2019 over apple pay beschik. Daarmee is het mogelijk zonder pinpas te betalen. Deze zeer geavanceerde mogelijkheid

vormt een groot contrast met de betaalmogelijkheden in de jaren vijftig. In sommige situaties kon de betaling gebeuren door het bijplakken van postzegels. Niet

iets typisch Vinkeveens, maar in de jaren vijftig kreeg in ieder geval de Vinkeveense PTT heel wat extra werk aan de gevolgen van het bijplakken. Dat had te maken met de landelijke actie vanaf 1954 tot en met 1958 door het Comité Wijkgebouw Groene Kruis om geld voor de bouw van het Groene Kruisgebouw bijeen te krijgen. Door middel van advertenties in alle mogelijke dagbladen, ook in de kleine regionale, werden de lezers gedurende vijf jaren aangespoord een rebus op te lossen en het resultaat daarvan per briefkaart naar Vinkeveen te sturen. Op die briefkaart moesten dan extra postzegels worden bijgeplakt; de waarde daarvan kwam aan het Comité Wijkgebouw Groene Kruis ten goede.

December, dat is de maand bij uitstek voor beschaafde verpozing, zoals het oplossen van rebussen. Wij bevelen de lezers van de Proosdijkoerier deze bezigheid van harte aan. U zult bemerken, dat het comité

er niet op uit was kranten lezend Nederland te overschatten: die rebus was en is echt wel te doen. Wat daarentegen inmiddels 'not done' is: die IFA F9-auto. Dat deze vierwieler in de DDR gefabriceerd werd, was tot daaraantoe. Maar de IFA had een tweetaktmotor en dat betekende mengsmering. In geval van een te rijk mengsel (te veel olie) leidde de overdosis tot adembenemende walmen, een snel vervuilende motor en een dichtslibbende uitlaat, hoorbaar aan een amechtig geknor. Gelukkig voor de winnaars gold een tijdlang de Fiat 600 als hoofdprijs.

De landelijke actie van Comité Wijkgebouw Groene Kruis kreeg een happy end: het Groene kruisgebouw is er gekomen en heeft decennialang huisvesting kunnen bieden aan diverse zorg verlenende personen en instanties. En het is er nog steeds! ■

Onderstaande advertentie stond maandag 6 november 1954 opgenomen in 'Het Vrije Volk', democratisch-socialistisch dagblad.

De foto met daarop o.a. prins Bernhard en burgemeester Blom is op 25 mei 1949 gemaakt door F.F. van der Werf (Utrechts Archief).

DEZE AUTO VOOR TWEE KWARTJES!

Verder nog als prijzen:
 een bromfiets, een radiotoestel,
 een naaimachine, een week water-
 sportvacantie in Vinkeveen en nog
 vele andere waardevolle prijzen
 voor slechts vijftig cent!

LOS DEZE REBUS OP EN GRIJP UW KANS!

U doet dubbel goed met Uw oplossing! Zelf hebt U kans op zo'n prachtige prijs en Vinkeveen krijgt een modern Wijkgebouw, een waar gezondheidscentrum! De Vinkeveeners zelf hebben al ruim veertigduizend gulden geofferd voor dit Groene Kruis-werk. Stuur Uw oplossing in!

ZÓ DOET U GOED - ZÓ DOET U HET GOED!

1) Schrijf oplossing op briefkaart 2) Plak f 0.50 geldige postzegels naast porto van 7. cent 3) Adresseer: Comité Wijkgebouw Groene Kruis - Vinkeveen 4) Voor lijst prijswinnaars nog f 0.15 extra bijplakken 5) U kunt ook gireren! Giro 274364 t.n.v. Comité Wijkgebouw Groene Kruis, Vinkeveen. Oplossing op „BIJ“-strookje 6) U kunt zoveel oplossingen zenden als U wilt. Voor elke 50 cent een kans!

Goedgekeurd bij besl. v/h Min. v. Justitie, 2e afd. A, nr L.O. 540/100 dd 6 Sept. 1954. Trekking uiterlijk 31 Maart 1955.

BELANGRIJKE DATA 2020

23 januari	20.00 uur	Lezing Archeologie Noord-Zuidlijn	Oudheidkamer
8 februari	13.30 uur	Filmmiddag Vinkeveen	De Morgenster, Vinkeveen
19 maart	13.30 uur	Lezing over Museum Buren en Oranje	Oudheidkamer
14 april	n.n.b.	Excursie Joodse begraafplaats	Ouderkerk

Operation Deadstick: June 5-6-1944

... 16 MINUTEN UIT EEN OORLOG

DIE 5 JAAR DUURDE ...

door Piet Kroon

Het was precies drie minuten en 42 seconden geleden dat ze de Franse kust passeerden, 5 Juni 1944, iets voor middernacht.

“Nu” beval Ainsworth, de navigator. Jim (foto) Wallwork, de piloot, legde de veel te zwaar beladen zweefkist in een bocht naar rechts. Hij zocht wanhopig naar een herkenningspunt maar kon in het stikgedonker op

de grond beneden hem niets ontwaren. “Ik zie dat verrekke bos niet” fluisterde hij naar de navigator. “Geeft niet Jim, geloof me, we liggen op koers” reflecteerde die en begon te tellen: 7-6-5-4-3-2-1 en weer klonk het bevel van de navigator: “Nu” en weer volgde een bocht naar rechts. “Houdt deze koers Jim” klonk de stem van de

navigator, zeker van zijn zaak, “Laat die kist maar zakken, nog een ruime halve mijl. Over 20 seconden staan we aan de grond!”

Al vroeg in de lente van 1943 hadden de geallieerde invasieplanners Normandië gekozen voor een invasie van West-Europa. Een landing van de geallieerden op die stranden had echter een groot nadeel. De linkerflank van dit gebied was erg kwetsbaar daar er tussen Le Havre en de monding van de Seine, daar waar de Duitsers de invasie verwachtten, zeer sterke Duitse eenheden bevonden. Die zouden van daaruit heel gemakkelijk de invasiestranden kunnen bereiken van Sword beach tot Utah beach nog vóór de geallieerden een strijdmacht aan land zouden kunnen brengen die groot genoeg was om een Duitse aanval af te slaan.

In het gebied waar de invasie (D-day) zou plaats vinden waren vier bruggen die van groot belang waren voor het slagen van de gehele operatie. Twee daarvan, over de rivier de Dives, moesten worden opgeblazen zodat de Duitsers deze niet meer konden gebruiken.

De andere twee, de brug over de rivier de Orne en de brug over het Caen kanaal, moesten door de geallieerden worden veroverd op de Duitsers die deze twee bruggen bezet hielden.

We zullen ons beperken tot deze laatste brug, want daarover gaat dit verhaal, **de Pegasus brug**.

De verovering van deze brug moest een verrassingsaanval worden en er werd besloten om de aanval met zweefvliegtuigen te doen. Er zouden drie Horsa zweefvliegtuigen worden ingezet. Elk vliegtuig kon 30 zwaarbewapende manschappen tegelijk bij de brug zetten die dan, vrijwel geluidloos, als dieven in de nacht het Duitse garnizoen dat de brug bewaakte konden overvallen.

Het Britse opperbevel had inmiddels besloten om Majoor John Howard (foto) opdracht te geven een eenheid te formeren

van de meest ervaren infanteristen en piloten die in staat zouden zijn de beide bruggen te veroveren.

Maanden van ongekende zware training braken aan voor de infanteristen, de piloten van de zweefvliegtuigen, maar ook voor de vliegers en bemanningsleden van de Halifax bommenwerpers die de zweevers vanuit Engeland naar Frankrijk moesten slepen.

De landing bij de bruggen zou in de nacht plaatsvinden, in het stikdonker op een onbekende plek in een vreemd land. Er was geen baanverlichting en er was geen radiocontact of andere hulpmiddelen op de landingsplek. De RAF had uiteraard wel luchtfoto's gemaakt van de bruggen en de omgeving en aan de

hand daarvan was een maquette gemaakt. Aan de hand van die foto's werd aan de westkust van Engeland een plek gevonden die erg veel leek op de situatie in Frankrijk. Daar werd geoefend met de zwevers en de Halifaxen.

De zwevers werden tot ver over hun laadvermogen geladen met blokken beton. Door de Halifaxen werden ze naar een bepaald punt en een bepaalde hoogte gesleept en daarna losgekoppeld. Van tevoren was een vliegpatroon gemaakt bestaande uit drie "benen" van verschillende lengte en onder een hoek van 90 graden. Uit de lengte van het 'been' en de snelheid van je vliegtuig kon je dan weer berekenen hoeveel seconden je op dat 'been' moest blijven vliegen voordat je een bocht kon maken naar het volgende 'been' om je doel te bereiken. Dit moest allemaal uiterst precies gebeuren want bij een snelheid van 150 km/h zit je met één seconde te lang of te kort al 42 meter naast je doel!

De vlieger kon alleen maar gebruik maken van zijn kompas, z'n snelheidsmeter en een chronometer. Geen radiokompas, geen verkeersleiding, helemaal niets. En dat alles onder grote druk, in het stikdonker in een vijandig gebied! Daar komt nog bij dat je met een zweefkist een landing in één keer goed moet doen. Er is geen weg terug. Een fout wordt genadeloos afgestraft, ook een klein foutje!

RANVILLE, DE NACHT VAN 5 OP 6 JUNI 1944

In het café bij de brug gingen de Gondrées naar bed zich niet bewust van wat hen die nacht allemaal te wachten zou staan. Ze konden niet weten dat ze over enkele uren wakker zouden worden in het eerste huis op het vaste land van Europa dat tijdens D-day bevrijd werd...!

In Ranville genoot de Duitse majoor Schmidt, die verantwoordelijk was voor de bewaking van de twee bruggen, van een goed Frans wijntje en schoof daarna welgemoed tussen de lakens bij z'n Trijntje. Ook als nazi moet je nu eenmaal prioriteiten stellen nietwaar?

Hij kon niet vermoeden dat hij enkele uren later ernstig gewond zou raken en van de veroveraars van de brug zou eisen te worden doodgeschoten omdat hij zijn Führer in de steek had gelaten bij de bewaking van de brug.

Ja, zo'n Trijntje toch, daar kun je je aardig in verslikken, zelfs een fanatieke nazi zoals deze majoor Schmidt! Op de brug bedacht soldaat Bonck dat zijn wacht er over een uurtje opzat.

Dat speet hem niet want met zijn maat had hij afgesproken nog wat te gaan drinken en daarna een hoertje op te zoeken.

Ja Ja..!

In de bunker bij de brug kreunde soldaat Helmut Römer (foto) in zijn slaap. Vaag besepte hij dat hij over een uurtje de wacht

over de brug moest overnemen.

Hij moest daarvoor opstaan en daar had hij geen zin in. Het was een saaie wacht, er gebeurde nooit iets. En als je 17 jaar bent wil je wel eens wat anders. Hij werd deze nacht op zijn wenken bediend. Even na twaalf hoorde hij een schuivend geluid gevolgd door harde knal. Even dacht hij dat het een wrakstuk was van een neergeschoten bommenwerper. Dat gebeurde wel vaker. Een minuut later kreeg hij de schrik van zijn leven toen tientallen Engelsen al schietend de brug bestormden! Hij schoot met zijn pistool een lichtkogel af en vluchtte tussen de struiken langs de rivier. Nooit had deze jongen kunnen bedenken dat hij de volgende zesendertig uur, samen met twee jonge Polen, zou doorbrengen in boorden van het kanaal naast de brug die hij moest bewaken...! Voor hem was de oorlog afgelopen, hij werd krijgsgevangen gemaakt. Hij had echter wel een primeur. Hij was n.l. de eerste Duitser die oog in oog stond met de geallieerden.

In Engeland maakte Joy Howard, de vrouw van John Howard, aanstalten om naar bed te gaan en liep nog even de slaapkamer van hun twee dochtertjes in om ze goenacht te kussen. Bij zijn laatste bezoek had John een rood babyschoentje van zijn dochtertje meegenomen. Voor Joy een teken dat de invasie elk moment kon beginnen! Hij nam het waarschijnlijk mee als talisman. Nochtans schonk ze ook deze avond geen aandacht aan het nachtelijks terugkerende geluid van vliegtuigmotoren en ging rustig slapen.

Ook Irene Parr hoorde het monotone geluid van honderden vliegtuigmotoren die in de richting van Normandië vlogen. Tegen de voorschriften in had haar man Wally haar verteld dat hij in de voorhoede zat. Ze was erg ongerust en bang. Ze bad voor hem... Wat ze niet wist was dat Wally voordat hij in het zweefvliegtuig stapte met een krijtje haar naam Irene op de romp van het vliegtuig had geschreven...!

Maggie Brotheridge hoorde ook grote bedrijvigheid in de lucht. Dat was niet ongevoel, maar ook zij voelde zich erg ongerust. Ze was hoogzwanger en hoopte dat haar man terug zou zijn vóór de geboorte van hun baby. Ze was over twee weken uitgerekend...! Ook Maggie kon niet weten wat deze nacht zou brengen. Ze kon niet vermoeden dat over niet meer dan een uur haar man Danny als eerste geallieerde door Duits vuur het leven zou laten bij de verovering van een brug in Frankrijk...!

Luitenant Dan Brotheridge en zijn vrouw Maggie.

Om 00.16 uur, landde de eerste glider bij de brug. De mannen van Lt. Brotheridge bestormden de brug. Er was een kort maar zeer heftig vuurgevecht met de Duitsers en de brug was ingenomen. Maar toen Lt. Brotheridge verder ging over de brug opende een Duitser het vuur en schoot Lt. Brotheridge in zijn nek. Hij overleed ter plekke..... 19 dagen later schonk zijn vrouw Maggie het leven aan een dochter en noemde haar Margaret. Ze was 4 jaar toen haar moeder hertrouwde. Zij vertelde haar, toen ze wat ouder was, dat haar 'echte' vader was omgekomen in de oorlog. Verder werd er niet over gesproken en wist Margaret niets over hoe of wat. Zij was bijna 40 jaar toen zij een artikel onder ogen kreeg waar de naam van haar vader in voorkwam. Ze ging op onderzoek uit en vond de ware geschiedenis over haar vader. Sindsdien heeft ze verschillende keren de herdenkingen bij de brug bijgewoond en het graf van haar vader bezocht.

In de avond van 5 Juni 1944, tegen elf uur, vertrokken vanaf het RAF-vliegveld Tarrant Ruston in het zuiden van Engeland zes zweefvliegtuigen getrokken door Halifax bommenwerpers richting Cabourg in Normandië. De vlucht zou ongeveer een uur duren. Operatie Deadstick is begonnen! De stemming aan boord van de zwevers is goed en er wordt hard ge-

Een Halifax bomber sleept een Horsa glider naar Normandië.

zongen wellicht als uitlaatklep voor de spanning die ze allemaal voelen. Ze worden gesleept naar een hoogte van 6000 feet en naar een van tevoren vastgesteld punt aan de Franse kust. Als dat bereikt is krijgen ze vanuit de Halifax te horen dat ze nu los moeten koppelen. Het was toen 00.07 uur. Vanaf dit punt moeten de vliegers in de zwevers het zelf doen. Door de schok van het loskoppelen verstilt het gezang en sterft het geluid van de Halifax motoren langzaam weg. Die gaan nog even door naar Caen om daar, als afleidingsmanoeuvre, wat bommen neer te gooien. Ze vliegen nu op het kompas, de snelheidsmeter en een chronometer.

Een aantal spannende minuten volgen voor vlieger en navigator en voor de 28 soldaten in de zwever! Na een paar minuten klonk de stem van de navigator: "Laat die kist nu maar zakken Jim, nog een ruime halve mijl.

Op de foto rechts, uit de film *The Longest Day* (1962) zit de commandant van de aanval, majoor John Howard (gespeeld door de acteur Richard Todd, die zelf ook deelnam aan de invasie in Normandië) rechts vooraan. Naast hem zit Lt. Danny Brotheridge (naam acteur onbekend), die met zijn peloton als eerste de brug zal bestormen en dat, over een paar minuten, met zijn leven moet bekopen!

"Over 20 seconden staan we aan de grond...!"

Jim kon nu de contouren van de brug onderscheiden en ook het Caen kanaal waarlangs ze vlogen en bereidde zich voor op de landing. De navigator had zijn werk goed gedaan! De landing was hard en het vliegtuig stuitte op. Toen het voor de tweede keer op de grond kwam brak het hele onderstel af en schoof het vliegtuig op z'n buik verder. De neus boorde zich door een prikkeldraadversperring die de hele de voorkant van het vliegtuig vernielde en het toestel kwam tot stilstand tegen het talud van een dijk.

Door de schok werden vlieger en navigator met stoel en al naar buiten gesmeten en raakten korte tijd bewusteloos net als alle andere inzittenden.

Inmiddels waren ook de andere twee zwevers bij de

Majoor Howard (rechts) en zijn peloton bereiden zich voor op de landing bij de brug bij Caen. Het is 5 Juni 1944 rond middernacht en over een paar minuten zullen ze landen.

brug geland en ook dat ging niet helemaal zoals men gewild had. Eén brak doormidden en een deel kwam in een vijver terecht. Korporaal Fred Greenhalgh zat beklemd in dat deel en hij verdrong zonder de vijand zelfs maar gezien te hebben.

Ze zijn geland, al ging dat letterlijk met horten en stoten! Hierboven is op een foto gemaakt door de RAF te zien hoe dicht ze bij de brug zijn geland. Op de foto linksonder kun je net boven het verste vliegtuig tussen de bomen door het silhouet zien van hun doel, de brug over het Caen kanaal.

Het is een onvoorstelbaar stukje stuurmanskunst geweest van vliegers en navigators om onder bijna onmogelijke omstandigheden een vliegtuig op nog geen dertig meter van je doel aan de grond te zetten!

Er volgt een kort vuurgevecht met de bezetters van de brug, het duurt nog geen tien minuten. Het resultaat van hun actie is goed, maar de prijs is erg hoog!

Het is 00.26 uur, 6 juni 1944 en we maken de balans op.....

Twee doden aan geallieerde zijde en tientallen doden aan Duitse zijde.....

Weer komen in mij op een paar regels van een oude dichter. Het is de dichter van Psalm 2. Hij schrijft: *Wat drijft de volken, wat bezielt ze toch, wat is de waanzin toch die zij bedrijven?* We zullen het nooit weten!

Op de volgende pagina de mannen vlak voor hun vertrek uit Engeland. Ze deden het voor onze vrijheid! ■

Een Hongaar op de Waverveense kansel: Ds. János Kerekes

door Arie Bloed

INLEIDING

Toen op 14 augustus 1961 ds. János Kerekes totaal onverwachts overleed, ging er een schok door het dorp Waverveen die de oudere inwoners zich nog goed kunnen herinneren. In de negen jaar dat deze in Hongarije geboren en getogen voorganger op de kansel van de Waverveense Nederlandse Hervormde Kerk had gestaan was hij binnen en buiten zijn gemeente een gewaardeerde inwoner geworden. Met ongeloof en verslagenheid werd dit nieuws dan ook in deze kleine gemeenschap ontvangen. Reden temeer om kort eens in te gaan op het leven van deze destijds zo geziene predikant.

AFKOMST

János Kerekes werd op 23 januari 1918 in Vajdarcse¹ geboren als zoon van de plaatselijke notaris. Dat plaatsje lag in het mooie Zevenburgen (ook wel Transsylvanië genoemd), waar zijn familie direct met politieke verwickelingen te maken kreeg, omdat het gebied na de Eerste Wereldoorlog bij Roemenië werd gevoegd. Het gezin Kerekes nam toen de wijk naar de Hongaarse hoofdstad Boedapest, waar men zich veiliger waande. Kort daarna overleed de vader van János, waardoor zijn moeder alleen kwam te staan voor de opvoeding van János en diens zusje.

VERBLIJF IN BOEDAPEST EN DEBRECEN

János bleek een slimme jongen en hij mocht dan ook naar het gymnasium in Boedapest, waarna hij al op 18-jarige leeftijd de ouderlijke woning verliet om theologie te gaan studeren aan de universiteit in Debrecen. Die universiteit is ook thans nog een centrum van het Hongaarse protestantisme. Kennelijk behoorde hij daar tot de betere studenten, waarvoor hij beloond werd met een beurs voor studie in het buitenland. Zoals vele voorgangers van hem koos János voor de universiteit van Utrecht, waar vele Hongaarse theologen (tijdelijk) gestudeerd hebben. Hij zette daarmee een al eeuwenoude traditie van nauwe banden tussen het protestantisme in Hongarije en Nederland voort. Een overbekend voorval in dit verband is de bevrijding van een aantal Hongaarse predikanten van de galeien door Michiel de Ruyter in de 17e eeuw. Echter, voordat hij naar Nederland kon afreizen brak de Tweede Wereldoorlog uit, waardoor hij gedoemd was in zijn eigen land te blijven. Tijdens de oorlogsjaren werkte hij o.a. als hulpprediker in Debrecen, waar hij vooral in de laatste oorlogsjaren met de voortdurende bombardementen veel menselijk lijden heeft meegemaakt. Maar het meest dramatische is wel het verhaal dat hij op wonderlijke wijze aan een standrechtelijke executie door de Russen wist te ontkomen door het roepen van een aantal Roemeense woorden.

KOMST NAAR NEDERLAND

In januari 1947 kwam het er dan eindelijk van dat hij naar Utrecht kon afreizen, niet wetend dat hij zijn vaderland nooit meer zou weerzien. Na drie jaar behaalde hij in Utrecht het doctoraal examen theologie,

maar al vóór zijn examen werd hij voorganger van de Hervormd-Gereformeerden in Zaandam. Dat was tegelijk een goede oefening om zich het Nederlands goed eigen te maken, ook al bleef hij altijd een accent houden. In Utrecht woonde hij met enkele andere studenten op kamers bij de familie Van Velsen, waar de vriendschap met de dochter zowaar ook nog uitmondde in een huwelijk. Daarmee werden tegelijk de banden met Nederland zo goed als vereeuwigd. Na het ontvangen van een beroep naar Waverveen trad hij op 8 september 1952 in het huwelijk. Twintig dagen later volgde de bevestiging tot predikant van de Nederlandse Hervormde gemeente in Waverveen. Een terugkeer naar Hongarije was vrijwel onmogelijk geworden door de communistische machtsovername in zijn vaderland, waar de heksenjacht op vermeende tegenstanders van het regime tal van slachtoffers eiste met volle gevangenis als gevolg. De jonge János heeft het niet gewaagd zijn vrijheid op het spel te zetten en koos voor een loopbaan in het gastvrije Nederland.

LOTGEVALLEN IN WEVERVEEN

Kort voor zijn officiële intrede in de Waverveense gemeente was het jonge echtpaar Kerekes-Van Velsen al druk aan de slag geweest met het inrichten van de pastorie, daarbij goed geholpen door leden van de kerkvoogdij. Ze hadden geluk, want de oude, wat tochtige pastorie was door de kerkvoogdij afgestoten en men had de centjes bij elkaar weten te krijgen voor de bouw van een nieuw huis met een garage en een fraaie tuin, ook op korte loopafstand van de kerk. De oude pastorie was bij inschrijving verkocht aan antiekhandelaar J. Hesselius uit Den Haag die een veel hoger bod uitbracht dan al zijn mededingers.²

Een half jaar na de intrede van ds. Kerekes in Waverveen werd Nederland getroffen door een van de grootste rampen sinds mensenheugenis. In de nacht van zaterdag 31 januari op zondag 1 februari werden delen van Zeeland, Zuid-Holland en Brabant getroffen door massale dijkdoorbraken die zo'n 1800 mensen het leven hebben gekost. De reusachtige storm raasde ook over Waverveen, maar toen de kerkdienst zondagochtend begon was er nog nauwelijks iets bekend van de aan de gang zijnde watersnoodramp. Pas de dagen daarop sijpelde dat nieuws door, wat overal in het land

¹ Waar deze plaats precies ligt, is onduidelijk, omdat het onder die naam niet meer bestaat. Mogelijk hebben de Roemenen de plaats na de annexatie na de Eerste Wereldoorlog een Roemeense naam gegeven om de herinnering aan de Hongaarse tijd uit te wissen.

² Hesselius betaalde uiteindelijk fl. 7.777,- voor de oude pastorie, terwijl de andere biedingen alle een paar duizend gulden lager lagen. Er was zelfs een grappenmaker uit Amsterdam bij die het statige pand voor 1800 gulden probeerde te bemachtigen. Hesselius was overigens totaal onbekend, zodat de kerkvoogdij eerst nog een onderzoek instelde naar zijn achtergrond.

tot spontane steunacties leidde. Ook Waverveen leefde sterk mee en de extra collecte voor de slachtoffers op de direct daarop volgende zondag bracht het flinke bedrag van 640 gulden op, vele malen meer dan de gewone collectes tijdens de kerkdiensten. Ds. J. van Drenth, Kerekes voorganger in Waverveen, had in zijn nieuwe standplaats Ooltgensplaat ook zwaar te lijden gehad van de ramp, al had zijn gezin geen slachtoffers te betreuren. Maar de dominee had er volgens de kerkenraadsnotulen wel een ‘zenuwontsteking’ aan overgehouden, waarmee hij in het Diaconessenhuis in Utrecht was beland, waar kerkenraadsleden van Waverveen hun oude voorganger maar eens gingen opzoeken.

KOUDE OORLOG

In de tijd van ds. Kerekes in Waverveen woedde ook de Koude Oorlog tussen Oost en West in alle hevigheid, waarbij de burgers nogal eens bestookt werden met raadgevingen hoe te handelen in geval van atoomaanvallen. Ook de kerkenraad kreeg hiermee te maken, o.a. via een brief van het gemeentebestuur in het voorjaar van 1953, waarin de kerkenraad gevraagd werd om nu al maatregelen te nemen ter bescherming van kerkgangers tijdens een mogelijke luchtaanval. Wat de kerkenraad daaraan dan wel zou kunnen doen, blijft in het midden. Uit de notulen valt niet meer af te leiden wat dit soort paniekzaaien voor uitwerking had, maar het lijkt niet dat men er erg van onder de indruk was. De kerkenraad besloot slechts om kerkvoogd C. Vulperhorst te vragen die “taak op zich te nemen”, omdat het vooral om het kerkgebouw

zou gaan. En ging vervolgens over tot de orde van de dag. Maar men mag aannemen dat ook de kerkenraadsleden zich niet konden onttrekken aan de toentertijd gangbare bangmakerij die nogal wat spanningen onder de bevolking veroorzaakte.

HONGAARSE CRISIS 1956

Hoewel de dominee er geen moment meer aan dacht om ooit nog naar zijn onder het communisme zuchtende vaderland terug te keren, bleef Hongarije hem natuurlijk wel na aan het hart liggen. Dat kwam wel duidelijk tot uiting toen de Russen de Hongaarse opstand tegen het communistische regime in november 1956 bloedig neersloegen. De tienduizenden Hongaarse

vluchtelingen werden ook in Nederland warm ontvangen en het spreekt welhaast vanzelf dat ds. Kerekes zich daar ook persoonlijk erg voor heeft ingezet. Hij heeft toen vele kilometers afgelegd in zijn fraaie, zwarte Citroën (model Traction Avant) om vluchtelingen een hart onder de riem te steken of om in het Hongaars voor te gaan in speciaal voor hen belegde kerkdiensten. In de na zijn dood uitgegeven ‘Korte

De opvallende Citroën Traction, waarin ds. Kerekes in zijn Waverveense periode rondreed.

Levensschets’ wordt weliswaar lovend gemeld dat de Waverveense gemeente daar nooit onder geleden heeft, de notulenboeken geven toch een iets andere indruk. Zo werd door een kerkvoogd in het voorjaar van 1957 opgemerkt “dat de gang van zaken in verband met de Hongaarse vluchtelingen niet naar wens gaat”: “Het gemeentewerk stagneert en de dominé is bijna niet meer in de gemeente.”

De besneeuwde kerk van Waverveen in de winter van 1962, kort nadat de bomen rond de kerk geveld waren.

Deze opmerkingen kwamen niet uit de lucht vallen, want na de Hongaarse opstand moest de gemeente Waverveen haar voorganger minstens een half jaar heel vaak missen, omdat ds. Kerekes vluchtelingen pastorale bijstand verleende. Dat leidde ertoe dat hij tot mei 1957 geen huisbezoek meer aflegde en 's zondags ook nog maar één keer voorging in de morgendienst, omdat hij de tijd nodig had om elders ook voor te gaan voor zijn hervormde landgenoten.

Maar aangenomen mag worden dat dit toch niet echt tot problemen heeft geleid, waarschijnlijk ook omdat de dominee zoveel respect had verworven. Dat respect kwam vooral ook voort uit zijn grote pastorale zorg voor zieken en bejaarden die in de eerste maanden van 1957 dan ook node gemist werd. Uit de kerkenraadsnotulen blijkt althans dat dit alles in goed overleg met de kerkenraad is verlopen. Dat bleek ook wel toen kort na de invasie van Hongaarse vluchtelingen

in ons land er voor hen een noodcollecte in de Waverveense kerk werd gehouden die het toentertijd wederom forse bedrag van ruim 308 gulden opbracht. De Waverveners en Vinkeveners leefden toen sterk mee met de Hongaarse vluchtelingen, die voor een deel waren ondergebracht in Huize 'De Plassen' aan de Baambrugse Zuwe. Omdat velen nauwelijks meer fatsoenlijke schoenen en kleding aan hun lijf hadden, is er een inzameling gehouden onder de bevolking. Schoenmaker Johan Koster en zijn zoon Piet aan het Achterbos in Vinkeveen zijn toen nog dagen bezig geweest om de opgehaalde schoenen te repareren.

In mei 1957 vertrokken de aan Kerekes' zorg toevertrouwde Hongaren naar Canada, waardoor hij zijn handen vrij kreeg om het ambtelijke werk in Waverveen weer op te pakken. Deze ingrijpende gebeurtenissen hebben diepe indruk gemaakt op de jonge predikant die bekend stond om zijn gevoelige karakter, althans zo wordt dat zo mooi verwoord in de officiële 'Korte Levensschets'.

OVERLIJDEN

In het voorjaar van 1961 verkreeg ds. Kerekes samen met zijn vrouw bij Koninklijk Besluit het Nederlanderschap. Hij was door zijn voortdurende afwezigheid uit Hongarije namelijk stateloos geworden evenals zijn Nederlandse vrouw door haar huwelijk met hem in 1953. Door het Nederlanderschap konden ze weer reizen en dat hebben ze in 1961 dan ook direct maar gedaan door een reisje door België en Luxemburg te maken. In de zomer gingen ze in het noorden van Nederland rust zoeken in de zomermaanden. Daar trof hem op 14 augustus 1961 het noodlot, toen hij totaal onverwachts kwam te overlijden als gevolg van een hartstilstand. Mede omdat hij ook nog maar 43 jaar oud was en zich een belangrijke plaats had verworven in het kleine Waverveen kwam de klap hard aan. Onder grote belangstelling werd hij op een sombere, regenachtige zaterdag 19 augustus op de begraafplaats bij

de kerk van Waverveen begraven. Wegens de gespannen situatie rond het IJzeren Gordijn konden zijn zus en moeder, die in Hongarije verbleven, die laatste gang niet persoonlijk meemaken. Zijn vrouw bleef daardoor in een lege pastorie achter, waarna ze na enige tijd metterwoon naar Utrecht terugkeerde. Later is ook zij in hetzelfde graf begraven, dat tot de dag van vandaag door de Waverveense kerkvoogdij in ere wordt gehouden. Kort na het overlijden van ds. Kerekes werd er waarschijnlijk door de kerkenraad een 'Korte Levensschets van Dominee J. Kerekes' uitgegeven, waaraan enkele gegevens voor dit artikel zijn ontleend. ■

De grafsteen van ds. Kerekes en zijn vrouw op het Waverveense kerkhof.

Bronnen

- Notulen kerkenraad en kerkvoogdij van de Nederlandse Hervormde Gemeente Waverveen, in het Regionaal Historisch Archief te Breukelen;
- Korte levensschets van Dominee J. Kerekes (waarschijnlijk gepubliceerd in 1961);
- De Waarheidsvriend, orgaan van de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk van 31 augustus 1961 (In Memoriam János Kerekes, pp. 3-4);
- Mondelinge informatie, o.a. van Piet Koster in Vinkeveen.

Pijpen met bijzondere decoraties

door Pieter Sijkema

In twee vorige artikelen^{1,2} over de vondsten van de heer Veerhuis hebben we een aantal fraai gedecoreerde pijpen besproken. De versieringen van de kop van de pijp (de ketel), kunnen bestaan uit afbeeldingen van planten, dieren of mensen. Hoewel men geneigd is de versierde pijp van een hogere kwaliteit te zien, is dit niet het geval. De decoratie werd alleen toegepast op pijpen van een goedkoop maaksel. De betere pijpen werden met een polijststeen behandeld en waren door hun fraai glanzende uiterlijk van hogere kwaliteit. Bij een reliëfversiering is de polijstbehandeling uiteraard niet mogelijk. Het vervaardigen van een duidelijk herkenbare voorstelling in de mal vereist een grote vakbekwaamheid van de graveur. Vooral de diepte van het reliëf is van belang voor een duidelijke weergave en een goede herkenbaarheid.

Figuur 1

Decoratie met 5 en 6 blaadjes met kern (de blaadjes zijn hier al gedegeneerd tot stippen). Links is een dubbelconisch model (1640-1670) en rechts een recenter ovaal model (1740-1770).

In dit artikel presenteren we twee soorten decoraties: Het roosmotief (de Tudor roos) en de gekroonde snoek. De roos komt in veel variaties voor en ook op verschillende vormen van de kop van de pijp (dubbelconisch van 1600-1720 en ovaal van 1730-1820). Onder de snoek is een variabel patroon van golfjes te zien (1750-1820). Deze pijpen zijn geselecteerd uit de voorraad die zich in Mijdrecht in de Oudheidkamer van de Historische Vereniging bevinden. Het betreft ook nu weer vondsten uit de stortlaag (toemaakdek) in de Ronde Venen.

DE TUDOR ROOS

De roos werd als een van de éérste beeldmerken gebruikt. Er zijn veel variaties van dit merk gevonden. In vrijwel elke plaats, waar pijpenmakers zich gevestigd hadden, duikt het merk op. De roos was zo mogelijk zo populair vanwege het feit dat de eerste pijpenmakers in Nederland uit Engeland afkomstig waren en de roos hen aan hun geliefde koningin deed denken. De vorm van de roos was die van een 'echte' vijfbladige roos. In een later stadium worden de blaadjes stippen en de kelkblaadjes zweven tussen de stippen. Ook het aantal 'blaadjes' varieert: vier - vijf - zes of zelfs meerbladige rozen komen voor (zie figuur 1 en 2)³.

Over het recht om het merk als herkenningsteken te mogen gebruiken zijn nogal wat rechtszaken geweest.

Figuur 2

Decoratie met 4 en 5 blaadjes met kern en 4 resp. 5 kelkblaadjes. (De kwaliteit is zodanig dat die niet allemaal meer zichtbaar zijn). Het model van beide is dubbelconisch.

Bijv. in 1625 diende voor het gerecht in Gouda een zaak, waarin het roosmerk centraal stond. De Engelsman Baernelts klaagde zijn landgenoot Hoppe aan, omdat deze een identieke roos op zijn pijpen zette. Hoppe mocht het roosmerk op zijn producten blijven zetten, mits van een bijmerk voorzien.

In de tweede helft van de 17e eeuw was het aantal autochtone pijpenmakers zodanig toegenomen, dat het roosmerk zijn (emotionele) betekenis had verloren. Tot in de 18e eeuw werd het merk hoofdzakelijk nog gebruikt als versieringsmotief op de zijkant van de ketel. Een aantal pijpen met een roos uit onze eigen collectie zijn in de figuren 1, 2 en 3 afgebeeld.

Het onderzoek naar de datering van de kleipijpen is door Friederich⁵ in gang gezet. Zijn studie is getiteld: 'Pijpelogie, vorm, versiering en datering van de Hollandse kleipijp'. Een interessant boekje dat bijna op een academisch proefschrift lijkt. Dateren was uitsluitend gebaseerd op de maatvoering van de pijp. Later bleek echter dat tussen de diverse pijpenmakerscentra vormverschillen konden bestaan. Tevens bleek dat de aanwezigheid van een merk op de pijpenkop van groot belang kan zijn voor het vaststellen van de herkomst en de datering.⁶

HET VIS- OF SNOEKMOTIEF

Dit motief is geruime tijd een geliefd merk geweest. Er zijn vele vondsten gedaan en er zijn veel varianten van het merk gevonden. Pijpenkoppen met afbeeldingen van een zittende visser op één zijde van de ketel en met een combinatie van meerdere vissen en kroon op de andere komen ook voor. Op internet vonden we een oude gravure (fig. 4) met een gekroonde vis uit de collectie van het Rijksmuseum. De maker hiervan is anoniem.

Figuur 4

Ring met wereldbol en gekroonde vis.
Anoniem, naar Aegidius Sadeler, 1666.⁷

Figuur 3 en 4

Een bijzondere kop met 5 blaadjes (boven) en op de andere zijde van de kop (onder) een vogel met kroon (periode 1732-1781)⁴. Hier spreken we van een ovaalvormige kop.

Er bestaan diverse theorieën over het ontstaan van het vismerk op de pijpenkoppen. Gorinchemse pijpmakers zouden de vooraanstaande Gorinchemse familie Snoeck hier mee geëerd kunnen hebben. Zalmvissers waren er veel en ook hiermee zou een relatie kunnen bestaan. Boven de kroon staan vaak de initialen van de maker. De snoek als zijmerk werd in de loop van de 18e eeuw o.a. in Gorinchem, Gouda, Schoonhoven en Utrecht gebruikt. De snoek is bijna altijd gekroond en naar links zwemmend maar een naar rechts zwemmende versie is ook bekend. Het aantal golfjes onder de snoek is verschillend. De snoek met 4 golfjes komt voor, maar de meest voorkomende vorm is de snoek met 3 golfjes en de initialen van de pijpmaker erboven. De kroon is meestal uitgevoerd met bladeren, maar ook de keizerskroon is bekend. Ook variaties in lettergrootte en lettertype komen voor. Let op: Het feit dat de tekst GOUDA boven de gekroonde vis staat hoeft

niet te betekenen dat de pijp ook daadwerkelijk in Gouda is gemaakt (fig.7). Wij hebben een aantal pijpen (figuren 5, 6 en 7) met een naar links zwemmende gekroonde vis of snoek. De kroon is zoals aangegeven nogal variabel.

Zoals alle reliëfpijpen zijn de pijpen met de vismerken van mindere kwaliteit. Bescherming van het merk was er nauwelijks. Pijpmakers uit Schoonhoven plaatsen hun initialen bij bestaande merken, bv. bij het veel gevraagde HVDO merk. Bv. de letter W bij het HVDO-merk suggereert dat deze pijp een imitatie is van Wouter Groenenberg uit Gorinchem. De letters HVDO staan voor Hendrik van den Oever, een pijpenmaker uit Schoonhoven (zie figuur 6 links). Het tijdschrift van de Pijpen Kring Nederland⁸ kent een 'Pijp van de Maand'. In februari 2017 was dit een veel voorkomende ovale pijp met op de linkerzijde van de ketel, tussen bloemtakjes, een gekroonde vis boven vier golfjes en aan de bovenzijde 'GOUDA'.

Tenslotte is het nog leuk om te vermelden dat er een Nederlandse huisbrouwerij bestaat met het merk: De gekroonde Vis. De gekroonde P (in Delft), de gekroonde Bel (in Oosterhout) en de gekroonde Valk (rond 1900 was dit de grootste brouwerij in Amsterdam) en het gekroonde molenijzer (in Ameide) zijn boeiende variaties op deze naam. Brouwerij de Vis is in Alkmaar gevestigd. ■

Dit artikel is tot stand gekomen met medewerking van Wiesje Dijkxhoorn en Paul Hoogers.

Referenties

- ¹ Proosdijkoerier 2018 #2. Wiesje Dijkxhoorn en Pieter Sipkema: Vondsten van de heer Veerhuis.
- ² Proosdijkoerier 2018 #3. Pieter Sipkema en Wiesje Dijkxhoorn: Vondsten van de heer Veerhuis (2).
- ³ J. van der Meulen, Pg. 32 in Goudse pijpenmakers en hun merken, 2003.
- ⁴ Drie eeuwen Nederlandse kleipijpen, W. Krommenhoek en A. Vrij, 1986 pag. 107 fig. 546.
- ⁵ Friederich, FHW 1975, Pijpelogie, vorm, versiering en datering van de Hollandse kleipijp.
- ⁶ J. van der Meulen, Pg. 9 in Goudse pijpenmakers en hun merken, 2003.
- ⁷ Ring met wereldbol en gekroonde vis anoniem, naar Aegidius Sadeler, 1666.
URL: <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.639294>
- ⁸ Tijdschrift PijpenKring Nederland, februari 2017.

Voorts hebben we gebruik gemaakt van: www.pipemuseum.nl. Dit museum (Pijpenkabinet) vindt u op de Prinsengracht 488 in Amsterdam.

Figuur 5

Voorbeeld van gekroonde vis, maar zonder golven. HVS staat voor Hendrik VerSluis een pijpenmaker uit Utrecht. Dit is een ovaal model.

Figuur 6

Drie exemplaren met een gekroonde vis en drie golven. De linkse met HVDO staat voor Hendrik Van Den Oever (1770-1790). De middelste met CVDR staat voor Cornelis van Dorst uit Schoonhoven (1780-1800). En de pijp aan de rechterkant is gemaakt door Simon De Graaf uit Utrecht (na 1771).

Figuur 7

Een aantal voorbeelden met GOUDA erop (periode 1755 - 1785).

Winter in de Gagel

(uit de nalatenschap van Herman van Soest)

- 1 Rond 1800 is men bij Oudhuijzen weiland gaan afgraven waardoor er legakkers ontstonden. Dit gebied kennen we nu als het stiltegebied de Gagel.
- 2 Winterse ijzel op de 'bomenakker'.
- 3 Het redden van karpers in de winter van 1978-1979.
- 4 Bevroren Gagel, met op de achtergrond Oudhuijzen.
- 5 Winterse stilte op de Gagel, met zicht op Wilnis.

Lezing Archeologie Noord-Zuidlijn

Op donderdag 23 januari bieden we u een lezing over de archeologische vondsten rond de Noord-Zuidlijn. Het gaat hierbij om het Amstellandschap en het ontstaan van Amsterdam. De lezing wordt gegeven door prof. dr. Jerzy Gawronski, stadsarcheoloog en hoofd van de afdeling archeologie van Amsterdam.

In het archeologisch onderzoek bij de aanleg van de Noord-Zuidlijn tussen 2005 en 2010 stond de rivier de Amstel centraal. De diepe bouwputten gaven toegang tot de onderste lagen van de rivierbedding tot 12 meter onder NAP. Daarmee kwam nieuwe informatie voorhanden over ontwikkelingen in het landschap en vooral over de waterhuishouding en de vorming van de rivier de Amstel vanaf 3.000 v. Chr. Archeologische vondsten duiden op een doorlopende bewoning in het Amstelgebied.

Klimatologische en bodemkundige processen ten tijde van de middel-eeuwse ontginningen zorgen voor ingrijpende veranderingen in het landschap. Een abrupte omslag aan het eind van de twaalfde eeuw zorgt voor het ontstaan van de huidige Amstelmonding in het IJ en biedt daarmee de basis voor de stichting van Amsterdam.

Vooraankondiging lezing over Museum Buren en Oranje

In Buren staat het enige museum dat gewijd is aan het huis van Oranje. De geschiedenis van de band tussen Buren en de Oranjes begint in 1551 als Willem van Oranje trouwt met Anna, gravin van Buren, in de kerk tegenover het huidige museum. In het museum is een fraaie maquette te zien van wat eens het grootste kasteel van Nederland was: Kasteel Buren.

Onze koning Willem-Alexander is de 22ste graaf van Buren. Buren is vele malen bezocht door Oranjes. In het museum zijn heel veel 'koninklijke' voorwerpen te zien. De kinderwagen waar de prinsessen Beatrix, Irene en Christina in gelegen hebben. Maar ook een glazen ooeveaar, uitgegeven ter gelegenheid van de geboorte van Willem-Alexander. Ook is er nog speelgoed van prinses Wilhelmina.

Op 19 maart 2020 houdt de heer Jan Hogendoorn een lezing over de collectie van dit museum en de band met de Oranjefamilie. De lezing begint om 13.30 uur in de Oudheidkamer, Croonstadtlaan 4a te Mijdrecht.

Lid worden?

Bel dan naar 0297 - 282190 of stuur een e-mail naar administratie@proosdijlanden.nl

“U gaat uw lidmaatschap van de Historische Vereniging De Proosdijlanden aan voor onbepaalde tijd en dat lidmaatschap wordt telkens automatisch voor een jaar verlengd.

Daar hoeft u niets voor te doen. U kunt uw lidmaatschap opzeggen uiterlijk vier weken voor het begin van een nieuw kalenderjaar. Als lid van de vereniging ontvangt u De Proosdijkoerier en na aanmelding hiervoor via de website ook onze digitale nieuwsbrief”.

DOELSTELLING VAN DE VERENIGING:

De vereniging stelt zich tot doel belangstelling te wekken voor de geschiedenis van De Ronde Venen en een stimulerend aandeel te leveren in de ontwikkeling van de regionale en plaatselijke geschiedenis in de ruimste zin.

Copyright

Overname van artikelen uit de Proosdijkoerier is toegestaan mits met uitdrukkelijke toestemming van de redactie.

Digitale nieuwsbrief

Wilt u - net als ruim twaalfhonderd andere betrokkenen - op de hoogte blijven van al onze activiteiten?

Meld u dan eenvoudig aan door uw naam en e-mailadres in te vullen op de homepage van de website van de historische vereniging. U ontvangt dan regelmatig onze nieuwsbrief.

Zie ook onze website:
www.proosdijlanden.nl

**Uiterste
inleverdatum
kopij volgende
nummer:
1 februari 2020**

‘De Proosdijkoerier’ is een kwartaaluitgave van de Historische Vereniging ‘De Proosdijlanden’, geregistreerd onder ISSN 1388-7165.

Hoofdredactie

Dhr. Jaap Meulstee
Adres: Conincksmeer 5, 3645 WG Vinkeveen
E-mail: jaapmeulstee@ziggo.nl

Vormgeving

Dhr. Jaco Kroon - Pijl 14 grafisch ontwerp
E-mail: info@pijl14.nl
Website: www.pijl14.nl

Drukwerk

Drukkerij Avanti Wilnis
Website: www.drukkerijavanti.nl

Voorzitter

Dhr. Rob Blans
E-mail: rob@blans.eu

Secretaris, excursies en lezingen

Mw. Geertje Oerlemans
Per adres: Croonstadlaan 4a, 3641 AL Mijdrecht
Telefoon: 0297 - 256660
E-mail: secretariaat@proosdijlanden.nl

Penningmeester

Dhr. Jan van Breukelen
E-mail: jm.vanbreukelen@xs4all.nl
Bankrekeningnummer: NL89 RABO 0369 6185 05

Algemeen adjunct

Dhr. Hans van Zwieten
E-mail: ha911@live.nl

Publicaties (PK, nieuwsbrief en website)

Dhr. Jaap Meulstee
E-mail: jaapmeulstee@ziggo.nl

Archeologie

Dhr. Paul Hoogers
E-mail: p.hoogers@icloud.com

Monumenten

Mw. Wiesje Dijkxhoorn
E-mail: w.dijkxhoorn@ziggo.nl

PR en documentatie

Dhr. Co Oudshoorn
E-mail: co.oudshoorn@planet.nl

Genealogie

Dhr. Stef Veerhuis
E-mail: stefveerhuis@outlook.com

Ledenadministratie

E-mail: administratie@proosdijlanden.nl
Aanmelding voor het lidmaatschap kan bij de ledenadministratie op dit mailadres. U kunt ook uw gegevens, voorzien van uw handtekening, opsturen naar: Historische Vereniging De Proosdijlanden, Antwoordnummer 55035, 3640 VB Mijdrecht of u brengt het op het bezoekadres Croonstadlaan 4a, 3641 AL Mijdrecht.

Adres vereniging (Oudheidkamer)

Croonstadlaan 4a, 3641 AL Mijdrecht

Website: www.proosdijlanden.nl

E-mail: info@proosdijlanden.nl

Facebook: www.facebook.com/proosdijlanden

Contributie: € 17,50 per jaar

Losse exemplaren van de Proosdijkoerier: € 4,90 per stuk

Oplage: Circa 1200

ADVERTENTIEPAGINA
IN BEZIT VAN AVANTI

ADVERTENTIEPAGINA BINNENZIJDE OMSLAG
IN BEZIT VAN AVANTI

ADVERTENTIEPAGINA ACHTERZIJDE OMSLAG

RABOBANK

IN BEZIT VAN AVANTI